

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Proceduralna pitanja (Javna sednica)

Strana 1

1 Ponedeljak, 11. maj 2026.

2 [Javna sednica]

3 [Optuženi učestvuju u postupku putem video-
4 konferencijske veze]

5 --- Po početku zasedanja u 9:37h

6 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Molim sudsku službenicu da
7 najavi predmet.

8 SUDSKI SLUŽBENIK: [Prevod] Dobar dan, časni sude. Ovo je
9 predmet broj KSC-BC-2023-12, Specijalizovani tužilac protiv
10 Hashima Thacija, Bashkima Smakaja, Isnija Kilaja, Fadila
11 Fazliua i Hajredina Kuçija.

12 Molim sada strane u postupku da se predstave počevši od
13 tužilaštva.

14 G. HAFETZ: [Prevod] Dobar dan, časni sude. Joshua Hafetz
15 kao predstavnik tužilaštva. Sa mnom su danas kolege Ella
16 Palsenberg, Line Pedersen i Luminata Garaba.

17 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Odbrana i to redom kojim su
18 navedeni u optužnici.

19 Gđo Menegon, izvolite.

20 GĐA MENEGON: [Prevod] Dobar dan, časni sude. Ja sam
21 Sophie Menegon, sa mnom su danas Megan Hirst, Lea Allix-
22 Cornelissen, Lirim Greicevci Greicevci, Axelle Schembri i
23 Sasha Benheim-Laffont. Hvala.

24 G. REES: [Prevod] Jonathan Elystan Rees [kao što je
25 prevedeno], branilac Bashkima Smakaja. Sa mnom su moji

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Proceduralna pitanja (Javna sednica)

Strana 2

1 kobrañilac Huw Bowden, Derrick Gooden, kao i Matilda Falchetta
2 Hainsworth.

3 G. EDWARDS: [Prevod] Dobar dan, časni sude. Branilac Iain
4 Edwards u ime ja [sic] -- Isnija Kilaja, koji prati preko
5 video-konferencijske veze iz pra [sic] -- pritvorskog objekta
6 Specijalizovanih veća Kosova. Sa mnom su Alexandra Baer, Eva
7 Kalb i naš novi stažista Alex Cumming.

8 G. YOUNG: [Prevod] Dobar dan, časni sude. Ja sam David
9 Young i danas branim g. Fadila Fazliua, koji kao što vidite
10 prati sa distance današnje zasedanje. Liviija Veliu i Vjose
11 Beqiri su danas sa mnom u sudnici. Hvala.

12 G. ADMIRAAL: [Prevod] Dobar dan, časni sude. Advokat
13 Admiraal, kao zastupnik g. Kuçija. Hvala.

14 Napomenuću za zapisnik da g. Thaçi prati suđenje putem
15 video-konferencijske veze, a takođe i g. Smakaj i g. Kuçi.

16 Što se tiče g. Kuçija, pominjem da je on podneo novu
17 molbu da prati zasedanje putem video-konferencijske veze. To
18 je podnesak F901, podnet 6. maja 2026. i na osnovu ovog
19 ažuriranog odricanja od prava da prisustvuje, što je prvi
20 prilog uz zahtev, ja mu ovom prilikom odobravam da prati
21 suđenje izlaganja dokaza odbrane preko video-konferencijske
22 veze.

23 Danas smo se okupili kako bismo čuli svedočenje svedoka
24 DHT-03. Pre nego što budemo nastavili sa radom, samo da
25 proverim sa g. Menegon da li postoji neki razlog da se oba

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Proceduralna pitanja (Javna sednica)

Strana 3

1 [sic] -- obraćamo svedoku po imenu?

2 GĐA MENEGON: [Prevod] Nemamo prigovora na to, časni sude.

3 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Svedok DHT-03 je Helen Fraser.

4 Da li ste spremni da počnete?

5 GĐA MENEGON: [Prevod] Da, ali samo da napomenem da sam
6 podnela zahtev za obelodanjivanje od strane tužilaštva raznih
7 dokumenata koji su navedeni u obaveštenju po pravilu 102(3), i
8 zamoliću da ti dokumenti budu obelodanjeni do kraja mog
9 glavnog ispitivanja, kako bih mogla da mogla eventualna
10 pitanja ili zahteve koji su povezani sa tim dokumentima,
11 uključim u svoje glavno ispitivanje. Hvala.

12 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Da li tužilac ima neki odgovor?

13 G. HAFETZ: [Prevod] Časni sude, pošto sam jutros došao,
14 nisam još imao prilike da vidim taj zahtev, ali mi je on
15 jasan, jer čini mi se da je on upućen danas ujutru. Mi ćemo
16 tokom prepodneva obelodaniti te materijale.

17 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Hvala.

18 GĐA MENEGON: [Prevod] Časni sude.

19 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Izvolite.

20 GĐA MENEGON: [Prevod] Izvinjavam se. Ja sam samo htela da
21 kažem, pošto moj kolega nije video ovaj zahtev da je on podnet
22 u četvrtak uveče, a da je danas ponovo poslat *email* sa istom
23 sadržinom, ali sam primila k znanju vaš odgovor i zahvalna
24 sam.

25 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Hvala najlepše.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Proceduralna pitanja (Javna sednica)

Strana 4

1 Takođe, imamo zahtev svedoka koji još uvek nije rešen, da
2 unese svoj izveštaj, kako bi mogla da ga konsultuje tokom
3 svedočenja, kao da ima sa sobom i papir i olovku. Samo sam
4 hteo da čujem i proverim, da li se jedna od strana u postupku
5 protivi tom zahtevu.

6 G. HAFETZ: [Prevod] Svakako ne, g. sudija.

7 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Dobro. S obzirom da nema
8 prigovora, onda ćemo to omogućiti i tako ćemo nastaviti sa
9 radom.

10 Molim sada sudsku poslužiteljku da uvede svedoka u
11 sudnicu.

12 Dok čekamo da svedok uđe u sudnicu, mogu takođe da
13 potvrdim, odn. mogu li samo da dobijem potvrdu od timova
14 odbrane da nemate nameru da ispitujete svedoka. Kad to kažem,
15 imam na umu ostale timove odbrane.

16 G. REES: [Prevod] U ovom trenutku, nemamo tu nameru.

17 G. EDWARDS: [Prevod] Ne, časni sude.

18 G. YOUNG: [Prevod] Nije verovatno da ćemo ispitivati.

19 G. ADMIRAAL: [Prevod] Potvrđujem da nemam pitanja.

20 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Hvala najlepše.

21 [Svedok ulazi u sudnicu]

22 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Dobar dan, g. Fraser, da li me
23 čujete?

24 SVEDOK: [Prevod] Čujem vas.

25 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Dobrodošli u sudnicu. Hvala što

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 5

1 ste došli da svedočite. Vi ćete svedočiti u predmetu
2 Specijalizovani tužilac protiv Hashima Thačija i saoptuženih.
3 Pitanja će vam prvo postavljati Thačijeva odbrana, a zatim
4 tužilaštvo, ukoliko ne bude pitanja od drugih timova odbrane.

5 Molim vas da pažljivo saslušate pitanja, i da pokušate
6 direktno na njih da odgovorite. Takođe vas molim da pokušate
7 da pravite pauzu između kraja pitanja i početka svog odgovora,
8 s obzirom da imamo simultani prevod koji je u toku i te pauze
9 su od ključnog značaja za tačno prenošenje vaših reči.

10 Da li imate pred sobom tekst svečane izjave, jer ću vas
11 ljubazno zamoliti da pročitate tu svečanu izjavu?

12 SVEDOK: [Prevod] SVEDOK: [Prevod] Svesna značaja svog
13 svedočenja i svoje zakonske obaveze, svečano izjavljujem da ću
14 veštačenje obaviti savesno i prema svom najboljem znanju i da
15 ću svoje zaključke i mišljenje izneti tačno i u potpunosti.

16 SVEDOK: HELEN FRASER

17 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Hvala. Sada ste se obavezali tom
18 svečanom zakletvom koju ste upravo dali i moram da vas
19 obavestim, da je krivično delo ukoliko budete lažno svedočili.

20 Gđo Menegon, izvolite.

21 GĐA MENEGON: [Prevod] Hvala, časni sude.

22 Ispituje gđa Menegon:

23 P. Dobar dan, svedoče. Mi smo se već upoznale, ali --

24 O. Izvinite, časni sude. Zamolila bih ako može samo da mi se
25 ton podesi da bude malo glasniji, jer se pomalo mučim. Hvala.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 6

1 P. Dobar dan, svedoče. Da li me sada dobro čujete?

2 O. Mislim da je sada dovoljno glasno. Da. Hvala.

3 P. Mi smo se već upoznale, ali ću vam se ja ponovo
4 predstaviti. Ja sam Sophie Menegon, specijalizovani branilac
5 g. Hashima Thačija i danas ću vam postavljati neka pitanja u
6 njegovo ime.

7 Možete li molim vas da nam kažete kako se zovete?

8 O. Helen Fraser.

9 P. Hvala. Šta ste po zanimanju?

10 O. Ja sam istraživač koji se bavi forenzičkom lingvistikom.

11 P. Možete li molim vas da nam kažete, gde ste trenutno
12 zaposleni?

13 O. Na univerzitetu u Melburnu, u Australiji.

14 P. Koliko dugo već radite kao veštak koji je specijalizovan
15 za forenzičku transkripciju?

16 O. Oko 25 godina, manje-više.

17 P. Hvala.

18 GĐA MENEGON: [Prevod] Sada ću zamoliti da prikažemo
19 dokument DHT01286-01309, što je pod razdelnikom 40.

20 P. Svedoče, da li ste pripremili ovaj izveštaj koji ima
21 datum 27. mart 2026?

22 O. Jesam.

23 GĐA MENEGON: [Prevod] Zamoliću sada da se prikaže strana
24 sa brojem [prevodioci napominju da nisu dobro čuli broj] --
25 1201-1208 [sic] [kao što je prevedeno] izveštaja.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 7

1 P. Svedoče, da li je ovo vaša biografija, radna biografija?

2 O. Da.

3 P. Da li je njen sadržaj tačan po vašem najboljem saznanju?

4 O. Da.

5 GĐA MENEGON: [Prevod] Sada bih molila da na desnu stranu
6 ekrana postavimo dokument sa određenom oznakom DHT0101284 [kao
7 što je prevedeno], razdelnik 39.

8 P. Gospodo, da li je ovo pismo sa instrukcijama na osnovu
9 kojeg ste pripremili svoj izveštaj od 27. marta 2026?

10 O. Da.

11 P. Da li se sećate, da ste dobili više dokumenata, zajedno
12 sa ovim pismom sa instrukcijama?

13 O. Da.

14 GĐA MENEGON: [Prevod] Zamoliću sada da prikažemo dokument
15 sa oznakom -- to bismo sada mogli pretpostavljam da stavimo na
16 desnu stranu ekrana ponovo i to je dokument broj 161,
17 DHT1201285-0128-01285 [kao što je prevedeno].

18 P. Gospodo, da li je to prilog uz pismo sa instrukcijama gde
19 su pobrojeni dokumenti koje ste dobili u decembru 2025.
20 godine?

21 O. Da.

22 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim da se sada prikaže strana
23 1201288 izveštaja. To je razdelnik 40 sa leve strane. To je
24 stranica čija referenca se završava brojkama 1288, stranica iz
25 izveštaja. Mislím da je to treća strana izveštaja. Molim da

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 8

1 prikažete šta je pri dnu. Potom sledeću stranu. Ne. Molim sada
2 prethodnu stranu.

3 P. Svedoče, u izveštaju se kaže da se u stavci:

4 "Materijali, ovaj izveštaj odnosi se na sledeće dokumente
5 koje sam dobija *email-om* od Thačijevog tima odbrane u periodu
6 od 31. januara 2025. do 18. marta 2026."

7 Da li je tačno da ste vi ove zapravo dokumente dobili u
8 januaru 2026, a ne 2025, kako se kaže?

9 O. Da.

10 P. Ovde vi iznosite svoje mišljenje u pogledu pitanja o
11 kojima je bilo reči tokom pretresa?

12 O. Da.

13 P. Da li imate neko pojašnjenje ili ispravku koju biste
14 želeli da iznesete?

15 O. Ne.

16 P. Hvala.

17 GĐA MENEGON: [Prevod] Časni sude, mi tražimo da se ovaj
18 dokument usvoji kao izveštaj veštaka, budući da će tu odluku
19 konačno -- konačnu odluku doneti kasnije. Molimo da mu se
20 dodeli MFI broj.

21 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Da li tužilaštvo ima prigovor?

22 G. HAFETZ: [Prevod] Ne, časni sude. Sve zavisi od ishoda
23 vaše odluke.

24 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Dobro. Ova dva dokumenta će biti
25 označena u svrhu identifikacije.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 9

1 GĐA MENEGON: [Prevod] I molim da se takođe dostavi i
2 prilog. To je pismo sa uputstvima i da to takođe bude
3 usvojeno.

4 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Naravno. Dakle, ova tri
5 dokumenta će biti označena u svrhu identifikacije.

6 SUDSKI SLUŽBENIK: [Prevod] Hvala, časni sude. DHT1201286
7 do 101309 će biti dokument sa MFI brojem 1D00136.

8 Sledeći dokument je pismo sa uputstvima, zar ne?

9 GĐA MENEGON: [Prevod] Da. To je uputstvo. Oznaka
10 DHT1201281 do 12011284 [kao što je prevedeno].

11 SUDSKI SLUŽBENIK: [Prevod] Da. To će biti 1D00137.

12 A, treći dokument?

13 GĐA MENEGON: [Prevod] A, sledeće pitanje je prilog uz
14 pismo sa uputstvima. To je DHT1201285 [kao što je prevedeno].

15 SUDSKI SLUŽBENIK: [Prevod] Taj dokument će biti 1D00138.

16 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] I za zapisnik da kažem da
17 prihvatanje dokumenata zavisi od odluke po zahtevu Thačijeve
18 odbrane da se prihvati svedočenje svedoka DHT03. To je zahtev
19 od 23. aprila ove godine, F00876.

20 GĐA MENEGON: [Prevod] Hvala, časni sude.

21 P. Profesore Fraser, na trećoj strani izveštaja kažete da od
22 krajem [sic] -- od kraja '90-tih se bavite forenzičkom
23 transkripcijom, da ste objavljivali članke, držali govore na
24 konferencijama i podnosili izveštaje kao veštak.

25 Možete li nam objasniti u čemu je značaj ove oblasti?

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 10

1 O. Da. Ova tema me je zainteresovala u vreme kada sam
2 predavala lingvistiku i fonetiku, i od mene je zatraženo da
3 svedočim kao veštak u pogledu transkripcije i nerazumljivih
4 audio snimaka, tajno pravljenih audio snimaka, koji su
5 korišćeni kao dokazi u krivičnim postupcima. Ja sam svedočila
6 u više predmeta i bila sam zabrinuta zbog toga što bi ti
7 dokazi mogli biti korišćeni na takav način da navedu na
8 pogrešan zaključak i na taj način sam se zainteresovala za ovu
9 temu.

10 P. Hvala. Možete li nam detaljnije reći, u kakvim predmetima
11 ste vi podnosili izveštaj veštaka?

12 O. Da. To su prevashodno bili krivični postupci i
13 prevashodno u Australiji.

14 P. Koliko često ste svedočili kao veštak?

15 O. Tokom svih tih brojnih godina, pisala sam izveštaje za
16 nekih otprilike stotinu predmeta. Ja sam prevashodno
17 istraživač, nisam profesionalni svedok veštak, tako da nemam
18 tačnu evidenciju o broju predmeta, i tačno u kojim predmetima
19 sam svedočila, ali jesam svedočila u nekih stotinjak predmeta.

20 P. Da li se sud oslonio na vaše izveštaje i svedočenja?

21 O. Da.

22 P. I da li je -- su sudijske ili porote donosili konačnu
23 presudu?

24 O. U Australiji imamo suđenje sa porotama, tako da je porota
25 donosila odluku.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 11

1 P. Da li je po vašem saznanju bilo koji od vaših izveštaja
2 proglašen nedopuštenim?

3 O. Ne, koliko ja znam.

4 P. A, kada je reč o vašim ranijim godinama, o forenzičkim
5 transkripciji, u prvim godinama kada ste se bavili forenzičkom
6 transkripcijom?

7 O. Ranih godina, prvih godina kada sam počeo da radim, imali
8 smo problema u pogledu lingvistike uopšteno. Ne govorim samo o
9 sebi, već je problem bio u tome što sudovi nisu priznavali
10 lingvistiku kao oblast ekspertize i smatrali su da je to nešto
11 što je stvar opšteg znanja i da nije potrebno da porota ima --
12 čuje izveštaj, mišljenje veštaka u vezi sa time, ali to više
13 nije slučaj i lingvistika i fonetika kao nauka su prepoznate u
14 Australiji kao stručna oblast i lingvis -- lingvisti često
15 svedoče u krivičnim postupcima.

16 P. Da li vam je poznato da je to oblast koja je poznata ne
17 samo u Australiji, već širom sveta?

18 O. Ja mislim da i jedno i drugo što sam rekla, je uopšteno
19 tačno i koliko ja znam, u mnogim pravosudnim sistemima je
20 tako.

21 P. Hvala. Da li ste vi bili veštak u predmetima, gde je bilo
22 jako puno materijala i transkripata i gde je bilo puno audio
23 materijala i u kojima je osporavan materijal bio ne samo u
24 vidu kratkih segmenata, već i dužih?

25 O. Da.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 12

1 P. Sada bih želela da pojasnimo neke stvari o kojima ste
2 govorili u svom izveštaju. Vi na šestoj strani govorite o
3 našoj oceni forenzičkog, odn. dokaza sa forenzičkog stanovišta
4 i kažete klasičan primer je da:

5 "Očevidac nije neko ko -- može se smatrati toliko
6 pouzdanim nego što se to obično misli."

7 Možete li malo to pojasniti?

8 O. Da. U prvom delu svog izveštaja govorim uopšteno o
9 forenzici, a ne samo o forenzičkog lingvistici i onda sam
10 pokušala da objasnim kakvi pravni postupci su razvijeni tokom
11 decenija i vekova, u vezi sa opštim znanjima i kao primer toga
12 šta je opšto [sic] znanje, kada vidite nešto, kažete "video
13 sam tog čoveka" ili "taj i taj događaj" i da li se onda --
14 postavlja se pitanje da li se vašem iskazu kao očevicu može
15 verovati. To je zato što smo jednostavno imali tu predstavu da
16 se može verovati vizuelnoj percepciji. Kada nešto vidite, vi
17 to onda obradite i ono što vidite, ono što osetite je zaista
18 ono što ste videli i osetili.

19 Međutim, kasnije, radeći u raznim ograncima kognitivne
20 nauke uključujući vizuelnoj percepciji, shvaćeno je da je
21 vizuelna percepcija mnogo složenija od toga i da je vrlo lako
22 moguće da je neko uveren da je mnogo video i da je zapravo
23 pogrešio kao očevidac. I bilo je mnogo pogrešnih osuda, koje
24 su izrečene zbog pogrešnog iskaza svedočenja očevidaca, odn.
25 netačnog iskaza očevidaca. Tako da se više ne misli da je

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 13

1 vizuelna percepcija nešto što je jednostavno i shvata se danas
2 da je to složenije.

3 P. I da li je napredak u nauci, u istraživanju doveo do
4 promena u načinu na koji policija obavlja svoje istrage?

5 O. Da. Očevici se ispituju na odgovarajući konkretan način,
6 sledi se odgovarajuća procedura, kako bi se što više smanjila
7 mogućnost greške.

8 P. Sada bih želela da govorimo o prirodi govora i o tome
9 kako ljudi percipiraju [kao što je prevedeno] govor.

10 Na strani 7 vašeg izveštaja, vi kažete da percepcija
11 govora nije samo puko prepoznavanje konkretnih fonema.

12 Možete li to objasniti?

13 O. Da. Fonema je jedinica govora glasovna jedinica koja
14 odgovara slovu na primer, u pisanom tekstu. I kada slušamo
15 nečiji govor, mi imamo utisak da je govor zapravo niz fonema,
16 isto kao što je i pisani tekst niz slova. Svako slovo se
17 razlikuje od drugog, zasebno je i ista slova se ponavljaju
18 više puta.

19 Međutim, govorni jezik nije takav. To je zapravo niz
20 zvukova u nizu. Dakle, zvukovi u nizu, stalni niz koji se ne
21 mogu lako podeliti u segmente, ako prethodno niste razumeli
22 reči.

23 P. I na strani 7 govorite o informacijama od dna naviše i
24 svrha nadole.

25 Možete li nam dati primer o kakvim informacijama

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 14

1 govorite?

2 O. Implikacija toga o čemu sam upravo sada reklija [sic] --
3 rekla je -- o čemu smo upravo govorile je sledeće: na osnovu
4 opštih saznanja koje imamo, mi jednostavno slušamo govormo
5 [sic] -- slušamo nečiji govor i slušamo zvukove koje telo [kao
6 što je prevedeno] lice proizvodi i razaznajemo potom reči.
7 Međutim, danas kom -- shvatamo da je percepcija govora
8 kompleksnija i da mi zapravo kombinujemo informacije iz dva
9 različitih izvora.

10 Jedan izvor informacija su informacije od dna naviše,
11 dakle to su informacije dobijene samim zvukom, dakle zvučnim
12 talasom, da tako kažem. I postoji čitav niz različitih
13 informacija koje tako dobijamo i na osnovu kojih tumačimo ono
14 što čujemo. Te informacije zna naviše dobijene zvukom, nisu
15 dovoljne. Te informacije zapravo osujećuju, loše nam pomažu da
16 razumemo per [sic] -- da percipiramo reči koje čujemo.

17 Tako da, kako bismo čuli reči, potrebna nam je još jedna
18 informacija koje mi zovemo informacije svrha nadole, dakle
19 kontekstualne informacije. Dakle, to je sve ono što slušalac
20 zna o govoru koji u tom trenutku sluša.

21 P. Hvala. I u kojoj meri naše razumevanje govora proizlazi
22 iz svake od ove dve vrste informacija?

23 O. To zavisi od prirode govora i od prirode audio talasa.
24 Recimo da slušamo nekog govornika koji ne govori uživo naspram
25 nas, već recimo da slušamo audio snimak i da nemamo kontekst,

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 15

1 već samo slušamo audio snimak bez konteksta u kom je
2 napravljen taj govor.

3 Mi možemo da definišemo u kojoj meri je taj audio snimak
4 jasan, i ja koristim tri izraza. Jedan način da se definiše
5 audio zvuk je da je jasan. To je slučaj kada govornici jasno i
6 razgovetno govore i snimak je zabeležen kao vrlo kvalitet --
7 sa visokim kvalitetom zvuka i svako ko govori taj jezik i koji
8 sluša audio snimak, lako može da razume sadržaj snimka.

9 Drugi -- druga vrsta je ono što ja zovem nejasan.
10 Izvinite, mislio sam da je neko nešto hteo da kaže.

11 Dakle, nejasan audio snimak je kada govornici govore ne
12 baš sasvim jasno, već to je jedan obi -- to je jedna obična
13 konverzacija. Možda se preklapaju. Nisu možda blizu mikrofona,
14 možda se pomeraju. Ima i šum iz pozadina, nekih drugih zvukova
15 koji se čuju, tako da ima više stvari koji otežavaju da se
16 čuje šta je rečeno i ako slušate takav snimak, ne možete nužno
17 razumeti šta je rečeno, ali ako date taj snimak -- tu se tu --
18 iskusnih lica koje o dobro [kao što je prevedeno] mogu da
19 slušaju, takve snimke oni bi trebalo da nakon što više puta
20 čuju taj snimak, mogu da kažu šta je bilo rečeno.

21 I treća kategorija je ono što ja nazivam nerazgovetnim
22 audio snimkom. To je snimak gde ima još više faktora koji čine
23 da je audio snimak nejasan, i kada prvi put čujete, možete se
24 zapitati ja zapravo ne razumem ni jednu jedinu reč. Ne čujem
25 ništa. Jako je teško računati. Ali, ono što je najvažnija

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 16

1 karakteristika nerazgovetnog snimka, je da se sadržaj ne može
2 razumeti samo na osnovu informacija dobijenih zvukom, već na
3 razumevanje utiču i te kako kontekstualne informacije kojima
4 slušalac raspolaže. Tako da, ako isti snimak date desetorici
5 iskusnih slušalaca, oni će drugačije čuti stvari, u zavisnosti
6 toga, šta im je prethodno bilo rečeno, o čemu je reč u govoru.

7 Tako da, ukratko da odgovorim na vaše pitanje, uloga
8 informacija dobijenih zvukom za razliku od kontekstualnih
9 informacija, zavisi od velikoj meri od toga u kojoj meri je
10 snimak jasan. Sa jasnim audio snimkom, informacije dobijene
11 zvukom mogu biti sasvim dovoljne, ukoliko imate slušaocce koji
12 govore jezik kojim se govori na snimku. Ako imate nejasan ili
13 nerazgovetne informacije, onda su vam više potrebne
14 kontekstualne informacije.

15 P. Hvala. I možete li nam reći koji faktori utiču na našu
16 percepciju govora? Mislím na audio faktore, faktore vezane za
17 govor ili faktore vezane za govornike.

18 O. Ovo zavisi od toga koji faktori čine govor jasním,
19 nejasním ili nerazgovetním. Možemo uzeti u obzir više
20 različitih faktora. Neki su već pomenuti ranije.

21 Jedan je tzv. faktor govora, priroda govora. Govor koji
22 se vodi na dijalektu koji razumete, govor koji je izrečen
23 jasno od strane govornika koji prate način na koji govore,
24 kako bi ih bilo lako razumeti. Potom pitanje je da li je govor
25 formalan ili kolokvijalan, sve to nazivamo faktorima govora.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 17

1 Audio zvučni faktori vezani su za kvalitet snimka, za to
2 gde stoji mikrofona, da li ima u pozadini buke, kakav je
3 softver za snimanje, da li je dobro nabaždaren.

4 A faktori govornika vezani su -- izvinite malo sam
5 pobrkala ili pobrkala govore govornika. U svakom slučaju, da
6 li govornik prati ono što govori, da li je svestan da se pravi
7 snimak koji će sutra neko slušati.

8 P. Hvala. Da li je moguće sažeti ova tri različita nivoa?
9 Dakle, jasni audio snimak je ljudima koji razumeju jezik lakše
10 da razumeju. Nejasan je onaj koji morate da slušate više puta,
11 a nerazgovetan je lako pogrešno čuti.

12 O. Tako je. Važne karakteristike su da -- da je nejasan
13 govor moguće razumeti sa teškoćama, ali bez dodatnog dam [sic]
14 -- znanja ako više puta slu -- slušate, uspećete da čujete
15 kako treba, dok nerazgovetan možete lako protumačiti potpuno
16 pogrešno bez konteksta.

17 P. Možete li nam objasniti šta je "*priming*" [eng.] koji se
18 pominje na sedmoj strani vašeg izveštaja?

19 O. Da. Tzv. "*priming*" [eng.] u osnovi je primena
20 kontekstualnog znanja koje sam već definisala. Ovo su
21 informacije koje imate o prirodi govora i očekivanjima vezanim
22 za sadržaj govora, ličnost govornika. Priming je primena tog
23 znanja i značenje ove reči "*priming*" [eng.] je -- da su -- da
24 znanje i informacije počinjete da primenjujete pre čak nego
25 što počnete da slušate govor.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 18

1 P. U vašem izveštaju pom [sic] -- pomen [sic] -- pominjete
2 tekstualni i kontekstualni "*priming*" [eng.]. Možete li nam to
3 objasniti?

4 O. Da. Kontekstualni trajming [sic] -- [kao što je
5 prevedeno] je ono o čemu sam do sada već govorila. Dakle, kada
6 ranije informacije ili očekivanja o onome što treba da čujete,
7 potiču iz konteksta. Iz vašeg razumevanja situacije, iz toga
8 šta mislite da sledi.

9 Tekstualni "*priming*" [eng.] zapravo kontekstualni
10 "*priming*" [eng.] je uvek operativan, gotovo uvek u uobičajenim
11 situacijama, uvek ima kontekstualnog "*priming-a*" [eng.].

12 Tekstualni nije uvek prisutan. Dakle, ukoliko imamo
13 ranije očekivanje o konkretnim rečima koje ćemo čuti. Kod
14 kontekstualnog "*priming-a*" [eng.] nema preciznih detaljnih
15 očekivanja. Više opšta, nejasna očekivanja o sadržaju koji
16 sledi. Tekstualni "*priming*" [eng.] nam daje pretpostavke o
17 tačnim rečima koje ćemo čuti.

18 Najuobičajenije iskustvo koje većina ljudi ima jeste kada
19 gdedate neki film ili TV seriju ili video snimak ili gde je
20 zvuk vašeg kvaliteta, imate titl. Ne mislim na titl koji
21 prevodi na drugi jezik, već titl koji je zapravo pisana
22 verzija reči koje se izgovaraju na jeziku kojim se izgovaraju
23 i obično se desi da vam taj titl pomaže da razumete. To je
24 tekstualni "*priming*" [eng.], gde vam titl prikazuje reči, dok
25 se izgovaraju. I većini ljudi su takvi titlovi od velike

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 19

1 pomoći kada je audio snimak loš.

2 P. U vašem izveštaju kažete da je tekstualni "*priming*"
3 [eng.] još jači od kontekstualnog na strani A8. Možete li nam
4 objasniti zašto?

5 O. Da. Tako je. Ovi titlovi su izuzetna pomoć, posebno
6 ukoliko je audio snimak nerazgovetan, onda je snaga tog
7 tekstualnog "*priming-a*" [eng.] -- čini da se prenebregnu
8 zvučne informacije. Dakle, želim ovde da naglasim da govorim o
9 nerazgovetnim audio snimcima, ne govorim o svim. Ovo je jedna
10 od vrsta percepcije govora. Dakle, kod nerazgovetnih audio
11 snimaka, prilično je lako obmanuti osobu da čuje reči kojih
12 nema, tako što dobija netačan titl.

13 P. Koliko široko su prihvaćeni ovi principi vezovani za
14 'primovanje' [kao što je prevedeno] u forenzičkoj nauci?

15 O. Ne samo u forenzici i u lingvistici, u lingvistici opšte
16 govoreći, ovi principi su izuzetno duboko utemeljeni i široko
17 prihvaćeni od 1950. otprilike. Ljudi su bili svesni ovoga i
18 ranije, ali tada su osvetlili ovu problematiku. O tome sam
19 isto govorila u izveštaju. Opšti principi su jasno utemeljeni
20 u lingvistici, kao i u psihologiji imamo polje
21 psiholingvistike koje vezuje psihologiju i lingvistiku. Opšti
22 je princip da percepcija govora podrazumeva i zvučne i
23 kontekstualne informacije i da kontekstualno i tekstualno
24 'primovanje' ima moćan efekat na percepciju govora, što je
25 ponavljam veoma široko prihvaćeno.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 20

1 Rekla bih da je više varijacija u okviru akademskih
2 disciplina, kada su po sredi teoretskih objašnjenja ovih
3 zapažanja. Mnoge debate se vode održavaju konferencije na ovu
4 temu, gde ljudi izlažu različite teorije, objašnjenja,
5 eksperimentalne rezultate, brojne stvari. No, opšti principi
6 koje sam upravo opisala su široko prihvaćeni.

7 P. Hvala. Da li je 'primovanje' drukčije [kao što je
8 prevedeno] od kognitivne predrasude ili ima nekog preklapanja?

9 O. Kognitivna predrasuda tj. pristrasnost nije isto što i
10 kontekstualno 'primovanje'. Važno je povući crtu između ova
11 dva pojma kada govorimo o percepciji govora i pouzdanosti
12 govora u različitim okolnostima.

13 'Primovanje', kao što sam rekla, je primena bilo kakvih
14 kontekstualnih ili tekstualnih očekivanja, kako bi se nešto
15 razumelo. Pristrasnost jeste nešto konkretnije. Više
16 očekivanje ili namera da iskoristi informacije koje čujemo
17 [sic] -- sadržaj audio snimka, kako bi obrazložili, podržali
18 svoju stranu. To je vrsta pristrasnosti [sic] -- gde smo skloni
19 da tumačimo sadržaj dolazećeg govora, kako bismo zastupali
20 svoj argument na ovaj ili onaj način.

21 Bitno je razumeti da 'primovanje' funkcioniše čak i ako
22 nema pristrasnosti, ako ste potpuno neutralni i nezavisni,
23 takođe, i ako ste pristrasni. No, preklapanje postoji do
24 određene tačke.

25 P. Pokazaću sada jedan kratak video snimak.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 21

1 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim vas, pokažite prvih par --
2 minuta. DHT1201624-01624, tabulator 42. Naslov je "Kako
3 percipiramo ljudski govor." Izvinite -- izvinite, samo prvi
4 minut.

5 [Video snimak]

6 PREVODILAC: [Glas prevodioca] Kada smo drugi put čuli,
7 sve je jasno. Hajdemo sada prvo da čujemo onaj prvi snimak,
8 kada je delovalo potpuno nerazgovetno. Da li vam i dalje zvuči
9 nerazgovetno? Da li sada čujete reči? Ovo je zanimljivo, jer
10 ono što čujemo, dakle nije ono što čujemo u toku zvuka. Na to
11 utiče ono što očekujemo da ćemo čuti. Vi ste čuli reči.

12 GĐA MENEGON: [Prevod] Možemo da prekinemo.

13 P. Profesorka Fraser, možete li da nam pokažete šta ovaj
14 kratki video treba da nam pokaže kada je kontekstualni pri --
15 kontekstualno 'primovanje' u pitanju?

16 O. Ovo je primer kontekstualnog primovanja. Ovo -- zvuka
17 koji zvuči potpuno nerazgovetno, većina čak ne može da odredi
18 da je reč o govori, u onom prvom snimku. Naglasila bih da je
19 na kraju isti audio snimak. Ljudima se učini da je to neki
20 drugi audio snimak. Potpuno je isti, jedino što se promenilo
21 je da je došlo do tekstualnog primovanja, a za većinu ljudi
22 ovo govor čini neuporedivo jasnijim nego što je bio ranije.
23 Jedina razlika, nema razlika u zvučnim informacijama, ali je
24 ogromna u kontekstualnim.

25 P. Koliko razumem, ovaj video koristi sine-wave tehniku.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 22

1 Možete li nam objasniti šta je to?

2 O. Naglasila bih da ovo nije forenzički audio. Ovo je
3 posebno sačinjena demonstracija praktično, koja postoji već
4 podugo. Mislim, krajem '80-tih da su razvili ovu tehniku. Zove
5 se govor sinusoidnog talasa. Dakle, snime se rečenice u
6 studiju gde se to učini s visokim kvalitetom i onda se
7 degradira kvalitet snimka, tako da postoji na kraju minimalni
8 nivo informacija i to se čini baš da bi se utvrdio odnos
9 između kontekstualnih i zvučnih informacija.

10 Ono što je bitno, jeste da ovo počinje kao jasan audio
11 snimak, koji se potom degradira i ovo je izuzetna
12 demonstracija da se pokaže koliko -- kako funkcioniše
13 tekstualno 'primovanje' i kontekstualno 'primovanje'.

14 Ono što ovde nemamo je mogućnost da ovo čujemo na drugi
15 način. Mi čujemo reči koje su izgovorene u vidu tekstualnog
16 primovanja, zato što istražitelji znaju koje su reči
17 izgovorene, oni su osmislili rečenici, snimili ih,
18 degradirali. U forenzičkom snimku je bitno da niko ne zna
19 zasigurno šta je rečeno i audio snimak je degradiran ne na
20 sistematičan način, već na način kao što sam pomenula ranije
21 različitim elementima koje kontekstualne informacije čine
22 mnogo haotičnijim.

23 P. Da li isti principi tekstualnog 'primovanja' mogu da se
24 primene i za nerazgovetne snimke, zbog na primer lošeg
25 kvaliteta snimka?

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 23

1 O. Da, ali kontrola je neuporodivo [sic] -- neuporedivo
2 manja, loš kvalitet snimaka zbog različitih fek [sic] --
3 faktora koje sam ranije objasnila, nije sistematično učenje
4 takvim. Naš istraživački centar je izvršio neke od
5 eksperimenata vezane za ovaj govor sinusoidnog talasa i obično
6 ljudi izgovore prave reči, ali i ako onda dodate neke
7 obmanjujuće reči, možete učiniti da ljudi čuju nešto drugo,
8 iako nije bilo sistematskog degradiranja.

9 Jedan od brojnih eksperimenata koje smo napravili, je da
10 pokažemo kako primovanjem ljudi različitim tekstom ili
11 različitim tipom kontekstualnog 'primovanja' možete učiniti da
12 ljudi čuju isti snimak na potpuno različit [sic] način --
13 različit način. Na primer, tipičan eksperiment je da se prvo
14 pusti ne ovaj govor sinusoidnog talasa. To je vrlo
15 karakterističan sistem koji se koristi za razvijanje stručnih
16 teorija. Govorimo o realnijim forez [sic] -- forenzičkim audio
17 snimcima. Dakle, ako prvo pustite neki tekst bez ikakvih
18 informacija, ljudi čuju ono što čuju. Nikad ništa, nekad niz
19 različitih stvari. Ako ih onda 'primujete' sa određenom vrstom
20 teksta, na mnoge će taj tekst uticati i čuće reči koje su iste
21 ili slične kao one koje ste im vi izgovorili, a onda ih
22 odvedete korak dalje i kažete recimo neki misle da je ovo
23 pogrešan sadržaj. Možda je to neki drugi sadržaj. Možete i na
24 ovaj način potpuno učiniti da ljudi potpuno promene svoju
25 percepciju i da kažu "o, pogrešio sam pre, sad sam siguran da

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 24

1 sam u pravu", zaboravivši da su i pre nekoliko minuta bili
2 jednako sigurni i -- i -- i nisu se pitali "hoće li mi opet
3 dodati neki tekstualni *"priming"* [eng.], pa ću jednako -- pa
4 ću se osećati jednako sigurnim."

5 Ovo su za ljude prilično uznemirujuća iskustva. Nije to
6 uobičajeno. Obično čujemo šta čujemo šta čujemo i u ogronoj
7 većini slučajeva čujemo ono što je rečeno i sve je u redu. Ovo
8 je dakle neuobičajeno iskustvo. Slušati nerazgovetan snimak,
9 ne čuvši ništa, a onda čuvši na jedan način, potom na druge.

10 P. Hvala. Da li imamo -- imamo onaj -- onaj izraz "loša
11 ulazna, loša izlazna informacija." Dakle, ako prevodilac
12 dobije pogrešne kontekstualne informacije ili tekstualne, da
13 li će onda i transkript biti pogrešan, obojen?

14 O. Ne bi nužno bio pogrešan, ali ako neko dobije obmanjujuće
15 te kontekstualne ili tekstualne informacije, ona je mnogo
16 verovatnije da bi prevod bio nepouzdan.

17 GĐA MENEGON: [Prevod] Časni sude, molim vas da primite --
18 usvojite u spis ovaj video snimak DHT12016240624.

19 G. HAFETZ: [Prevod] Nemamo prigovor.

20 SUDSKI SLUŽBENIK: [Prevod] Časni sude, video će dobiti
21 broj MFI 1D00139, klasifikacija je javno.

22 GĐA MENEGON: [Prevod]

23 P. Profesorka Fraser, možete li nam objasniti razliku između
24 standardne i forenzičke transkripcije koju pominjete na strani
25 9 vašeg izveštaja?

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 25

O. Da. Ovo je vrlo uobičajeno u zvaničnim okolnostima. Ja koristim taj pri -- izraz standardni ili čak birokratski. Mi koristimo transkripte ili prevode vrlo često za razne stvari. U većini ovih situacija, audio snimak je veoma jasan. Ponekad nagingje ka nejasnom, ali mahom je sadržan poznat, kao i kontekst i onima koji vrše transkripciju i prevodiocima.

U ferenzi [sic] -- forenzičkim audio snimcima -- izvinite. Dodaću samo nešto u vezi sa standardnom transkripcijom. Smisao ove transkripcije je da se sačini pisani trajni zapis poznatog sadržaja, ono što su svi čuli, kako bi postojao zvaničan zapis na koji će se ljudi koji nisu bili prisutni kasnije vraćati ili koji su bili prisutni koje god -- ko god želi da se podseti šta je rečeno u toj prilici. Dakle, ne radi se o tome da se razume šta je rečeno, to je jednostavno, već o tome da se to predstavi u formi koja odgovara krajnjem korisniku.

Forenzički audio je takav, da je svrha transkripcije ili prevoda pre svega da se utvrdi sadržaj, naročito u fazi transkripcije i da naglasim još jednom, to su audio snimci koji su nerazgovetni i da sadržaj i nije odmah lako razumeti. Svrha transkripta je da se utvrdi šta je rečeno i da se to prikaže na takav način da to pomogne kasnijim slušaocima da razumeju sadržaj, tako da je to donekle drugačije svrha u odnosu na standardni transkript.

P. Kako možemo da opišemo prirodu transkripta u forenzičkoj

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 26

1 transkripciji? Možemo li da kažemo da je to predstavljanje
2 onoga što je slušalac čuo?

3 O. To je predstavljanje onoga što je taj slušalac čuo, a
4 svrha je da to pomogne kasnijim slušaocima da čuju taj
5 nerazgovetni audio snimak, koji možda ne bi uspeali da razumeju
6 bez te pomoći.

7 P. Hvala. Šta ti principi znače za obavljanje način -- kako
8 treba vršiti transkripciju nerazgovetnih audio snimaka, a
9 posebno, da li postoji prepoznata dobra praksa za forenzičku
10 transkripciju?

11 O. Da. Hvala. Mislím da se može reći da još uvek ne postoji
12 opšte prihvaćena najbolja praksa za obezbeđivanje
13 transkripcije forenzičkih audio snimaka. Ja i druge kolege iz
14 mog istraživačkog centra za jezike u forenzičkoj analizi
15 dokaza i sličnim organizacijama u različitim zemljama rade i
16 radimo na tome da razvijemo tu vrstu najbolje prakse, kako
17 bismo mogli da obezbedimo uvek pomognemo sudovima time što
18 ćemo obezbediti pouzdane transkripte.

19 Ono što mogu da kažem je da iako nemamo opšte prihvaćene
20 primere najbolje prakse, imamo sasvim dobro prepoznate primere
21 loše prakse.

22 P. Možete li da nam kažete, kakva je to loša praksa koju
23 treba izbegavati?

24 O. Pa, praksa koju treba izbegavati, jeste da oni koji
25 transkribuju blisko sarađuju sa klijentom, bilo da je to

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 27

1 tužilaštvo ili odbrana. Kad je reč o transkribovanju
2 forenzičkih snimaka, tužilaštvo ih obično pribavlja preko
3 policije ili nekih drugih sličnih institucija, ali sama praksa
4 je manje-više ista, bilo da je u pitanju odbrana ili
5 tužilaštvo, a to je važno zbog onog o čemu već sve vreme
6 govorimo. To je isti princip kao i u forenzičkoj nauci uopšte
7 i on proističe iz našeg razumevanja percepcije govora, što sam
8 navela u svim objašnjenjima koja sam dala do sada. Naime, to
9 je uticaj kontekstualnih informacija ili saznanja, na zvučne
10 informacije, odn. percepciju zvučnih informacija i to je
11 utvrđeno u mnogim granama forenzičke nauke, ne samo onima koje
12 se odnose na jezik, već drugima koji se smatraju vrlo
13 objektivnim, da ukoliko imate neki nagoveštaj ili očekivanja
14 određenog ishoda ili toga kakav će biti sadržaj i očekujeće
15 [sic] da -- i očekujete da će to pomoći u razumevanju ishoda
16 suđenja, to zaista može da utiče na način kako ljudi shvataju
17 i tumače dokaze.

18 Dakle, ako pogledate ispitivanja, imali smo različite
19 ankete sa ljudima koji se bave ovom praksom. Jedna od
20 najčešćih pitanja je šta činite kako biste izbegli kognitivnu
21 pristrasnost ili neprimereno 'primovanje' i većina ljudi koja
22 se bave forenzičkom transkripcijom imaju neki odgovor na to
23 kako izbeći to 'primovanje' koje može da navede na pogrešan
24 put ili pogrešan zaključak, ili o -- pak kako izbeći
25 kognitivnu pristrasnost.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 28

1 P. Koliko je opšte prihvaćeno ili koliko je raširena opšta
2 saglasnost da takva loša praksa, uglavnom mislim na tu
3 bliskost između onih koji vrše transkripciju i istražitelja
4 policije ili tužilaštva. Koliko je velika saglasnost u vezi sa
5 takvom praksom?

6 O. Koliko sam ja razumela, to je d -- u današnje vreme
7 sasvim dobro shvaćeno. To nije tako bilo u prošlosti, jer je
8 bilo sasvim uobičajeno, čak i kada ne obezbeđuje samo policija
9 transkripte, a ima i takvih slučajeva, o tome smo govorili,
10 već i u situacijama kada se transkripti dobijaju o -- bilo
11 uobičajeno za klijenta, to je obično policija, barem u
12 pravosudnom sistemu koji je meni poznat, da policija dođe i da
13 nekoga ispituje. To se tako obavlja. Dakle, to su govornici i
14 oni kažu "evo, treba da pregledate ovo, da pogledate imali tu
15 toga i toga i bilo je nekoliko suđenja gde je postavljeno
16 pitanje u vezi s time, i mislim da većina ljudi sada se trudi
17 da takvu situaciju izbegne. Većina policijskih službi takođe
18 to izbegava.

19 P. Da li te dobre i loše prakse po vašem iskustvu variraju u
20 zavisnosti od dužine, ili zavise u zavisnosti od dužine audio
21 snimka u određenom predmetu i da li ga neko osporava ili ne?

22 O. Ne, ne. Situacija je uvek ista.

23 P. Da li je važno da se napravi razlika između onoga što se
24 priprema za istragu i onoga što je proizvod namenjen sudu kao
25 dokaz?

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 29

1 O. Mislim da je to vrlo važna stavka. U toku istrage, i
2 pretpostavljam da je to češće kada je reč o prevodu nego o
3 transkripciji, tokom istrage sasvim je uobičajeno da se ne
4 pravi transkript. Istražitelji slušaju audio zapis. Možda će
5 imati pomoć prevodilaca ili drugih jezičkih stručnjaka da
6 razume šta se kaže, a možda neće ni sačiniti transkript. Mogu
7 imati neki rezime, ali oni moraju brzo da postupaju u toku
8 istragu, da razumeju sadržinu i da zatim pređu na neke druge
9 radnje koje moraju da obave. Ja sada ne govorim o takvoj
10 situaciji uopšte, niti imam nameru da iznosim preporuke o tome
11 kako treba voditi istragu.

12 Ali, ono što mislim da je važno kada je reč o
13 transkriptima ili prevodima koji se koriste u vreme istrage je
14 jedno, a druga je situacija kada se isti ti materijali koriste
15 kao dokazi na sudu, gde je neutralnost, nezavisnost i
16 pouzdanost nešto što je kao faktor mnogo važnije.

17 P. Ja -- ja bih želela nešto da vas pitam o audio snimcima i
18 transkriptima u ovom predmetu koje ste dobili. Kao što je
19 navedeno u pismu sa instrukcijama, s obzirom na obimnu prirodu
20 audio zapisa i s njima povezanih materijala, vi ste dobili
21 materijale koji se odnose samo na dve od 11 snimljenih poseta
22 pritvorskom objektu kao uzorak. Na trećoj strani svog
23 izveštaja, vi pominjete da je taj uzorak reprezentativan za
24 mnogo veću količinu forenzičkih audio dokaza iz ovog predmeta.

25 Moje pitanje glasi: koje biste faktore uzeli u obzir da

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 30

1 biste utvrdili, da li je određeni uzorak, odn. određeni set
2 audio uzorka reprezentativni ili ne?

3 O. Pa, ja nisam određivala da li su ovi odlomci i uzorci
4 reprezentativni ili ne. Ja sam dobila dva seta zvučnih zapisa,
5 a vi ste mi rekli da su oni reprezentativni. Ukoliko -- da je
6 od mene bilo traženo da utvrdim da li su ti uzorci
7 reprezentativni u odnosu na neki veći korpus, ja bih verovatno
8 onda morala da uzmem u obzir faktore o kojima smo već
9 govorili, kao što je faktor govornika, ko su govornici, zatim
10 faktori koji se odnose na sam audio snimak, zatim da utvrdim
11 da li je nivo razgovetnosti i razumljivosti približno sličan u
12 celom tom korpusu.

13 P. Kad je reč o reprezentativnosti transkripata, da li biste
14 morali da znate kako su oni sačinjeni da biste znali da li su
15 oni reprezentativni za neku veću količinu?

16 O. U svemu što se tiče transkripata, zaista je veoma važno
17 da znate kakav je proces sačinjavanja tih transkripata, jer je
18 vrlo teško samo pogledati transkripte *post hoc*, odn. *post*
19 *festum*, pošto su oni već napravljeni, kada je transkript
20 prosto tu pred vama na stolu i onda je vrlo teško utvrditi
21 koliko je on pouzdan ili ne.

22 P. Vi ne govorite albanski jezik, ali i ako ga ne govorite,
23 kako ste mogli da ocenite kvalitet audio zapisa u ovom
24 predmetu i na koji način je to ograničilo vaš rad na ovom
25 izveštaju?

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 31

1 O. Ja ne znam taj jezik. Ukoliko slušam na engleskom jeziku,
2 onda mogu prvo sama da to preslušam, uzimajući u obzir
3 određene kontekstualne informacije i to mi daje utisak o tome
4 koliko je audio zapis razumljiv ili ne, da li je jasan ili
5 nejasan ili nerazgovetan. Ja obično radim sa jednim malim
6 timom zapisničara, stručnjaka za transkripciju. Mi imamo jednu
7 malu grupu. Oni su testirani, obučeni i mogu na njih da se
8 oslonim, jer su oni vrlo pažljivo obučeni slušaoci i imaju
9 praksu u slušanju nerazgovetnih audio zapisa, tako da bih ja
10 normalno to dala njima i zatražila od njih nezavisno da oni
11 prvo to preslušaju bez bilo kakvih kontekstualnih informacija
12 i naglasila bih da to nije kraj celog procesa. Dakle, ne
13 obavljate celu tu stvar bez ikakvih kontekstualnih informacija
14 po mom mišljenju. Neki ljudi smatraju da to treba raditi tako,
15 ali na početku je važno da se stekne utisak bez tih
16 informacija, jer onda ste -- steknete utisak o tome koliko je
17 informacija sadrži sam audio zapis, za razliku od toga šta
18 proističe iz nekih eksternih kontekstualnih faktora.

19 U ovom slučaju, ja to nisam bila u mogućnosti, pošto ne
20 govorim albanski jezik, niti imam pristupa stručnjacima za
21 transkripciju sa albanskog jezika, tako da sam koristila
22 aparat za transkribovanje, odn. program za transkribovanje
23 koji nudi veštačka inteligencija i o tome govorim o svom
24 izveštaju.

25 P. Pre nego što pređete na to, postaviću vam još jedno

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 32

1 pitanje. Pomenuli ste da nemate pristup obučenim slušaocima za
2 albanski jezik u vezi s tim. Da li biste imali koristi od
3 pomoći takvih govornika albanskog jezika u ovom predmetu, da
4 ste imali takvog nekog saradnika?

5 O. Pa, idealno bi bilo da imam na raspolaganju barem dva
6 govornika tog jezika, ne samo da su oni obučeni za
7 transkripciju i prevod. Želeo bih da to vrlo jasno naglasim,
8 jer je to veoma važno. Ima veoma mnogo ljudi koji su obučeni
9 da obuče transkripciju i da prevode u standardnom smislu o
10 kome govorimo. Oni imaju visok nivo veština u vezi s time,
11 međutim, to je drugačiji set veština od onih veština koje su
12 potrebne za dešifrovane nerazgovetnog audio snimka.

13 Ja obično kažem da je forenzička transkripcija, što je
14 naziv moje oblasti, u stvari pogrešan. To je vrlo neprikladan
15 naziv, zato što ključna stvar nije transkripcija.

16 Transkripcija, odn. zapisivanje je lakši deo. Teži deo je da
17 se utvrdi šta je tačno rečeno. To je vrlo specijalizovana
18 veština za koju ne postoji obučavanje ili testiranje u okviru
19 pripreme za druge vrste transkripcije, bilo da je reč nekim
20 jezičkim ili birokratskim situacijama za koje je to potrebno,
21 tako da, ljudi koji govore jezik bi mi bili od pomoći, ali oni
22 bi morali da imaju takođe i dokazanu veštinu u dešifrovanju
23 nejasnih audio zapisa i trebalo bi da radim sa najmanje dva
24 takva lica.

25 P. Da li ste u ovom predmetu imali takvu pomoć na

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 33

1 raspolaganju?

2 O. Da. Mislim da jesam na početku.

3 P. Htela bih za zapisnik da kažem da ste rekli da to nije
4 bilo moguće, s obzirom na vreme koje smo imali na raspolaganju
5 u ovom predmetu?

6 O. Tačno.

7 P. I na sedmoj strani svog izveštaja, pomenuli ste da ste
8 pokušali da ocenite razumljivost.

9 I htela sam da vas pitam, da li smatrate da je alat
10 veštačke inteligencije za transkripciju dobar instrument za
11 transkribovanje?

12 O. Definitivno nije.

13 P. Da li mislite da je bilo korisno to koji ste u ovom
14 predmetu --

15 O. Da li da nastavim?

16 P. Da.

17 O. Izvinjavam se.

18 Gde sam ono stala? Da. Rekla sam da veštačka
19 inteligencija ne može da zameni obučenu veštinu, odn. veštinu
20 transkribovanja nerazgovetnog audio snimka koju imaju ljudi.
21 Veštačka inteligencija to ne može zameniti. Ja sam to odabrala
22 da to upotrebim i da se na to oslonim, zato što mi je to
23 stavljalo do znanja koliko informacija je dostupno na osnovu
24 zvučnih podataka.

25 Da li da nastavim?

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 34

1 O. Da. Samo kratko.

2 P. Dobro. Dakle, ja sam koristila *Whisper*, to je alat za
3 transkripciju zasn -- zasnovano na veštačkoj inteligenciji iz
4 programa *ChatGPT*, što je širi model. Prvo sam proverila da li
5 postoji albanski jezik i zatim sam imala engleske titlove.

6 O. Prekinuću vas, jer je moje pitanje više bilo u smislu šta
7 je bila korist da koristite veštačku inteligenciju u ovom
8 predmetu?

9 P. Pa, korist se sastojala u tome, što veštačka
10 inteligencija lako može da transkribuje i prevede jasan audio
11 snimak i prevod koji se dobije gotovo identičan prevodu i
12 transkriptu koji su proizveli ljudi. Međutim, sa druge strane,
13 kada je reč o audio zapisima iz ovog predmeta, veštačka
14 inteligencija to nije mogla da razume niti da transkribuje,
15 već je samo davala nešto što je besmisleno kao rezultat.

16 P. Koliko sam razumela, to vam daje neki nagoveštaj na
17 osnovu kog ste mogli da identifikujete, odn. da utvrdite kakav
18 je kvalitet audio snimka?

19 O. Da, tako je.

20 P. Sada bih želela da vam kažete nešto o testu koji ste
21 sproveli u vezi sa kvalitetom audio zapisa tokom posete Kuçija
22 od 3. septembra 2023. godine. Za ovu posetu koja je navedena u
23 trećem delu vašeg izveštaja, tužilaštvo je napravilo tzv.
24 poboljšane audio zapise određenih odlomaka i obezbedilo
25 transkripte za nepoboljšane audio fajlove, sa donekle

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 35

1 različitim transkriptima. Oni se donekle razliku od onih koji
2 su podneti za poboljšane audio zapise.

3 Pre nego što budemo pogledali neke od tih transkripata,
4 da li biste mogli da nam kažete, kako ste razumeli taj proces
5 poboljšanja? Šta on obuhvata i kakav je obično rezultat?

6 O. Jeste li rekli obično?

7 P. A, posebno u ovom predmetu.

8 O. Dobro. Pa, imamo izveštaj o tome šta je obavljeno, ali
9 nemamo izveštaj o tome kakav je to -- kakvo je to dejstvo
10 imalo, naročito na one [nejasno] kakvo je to dejstvo imalo na
11 percepciju. Dakle, nemoguće je objektivno izmeriti dejstvo na
12 percepciju. U suštini, mi ne znamo tačno kakvo dejstvo to ima.

13 P. Po vašim saznanjima, uopšte, a i u ovom konkretnom
14 predmetu, da li je poboljšana verzija nužno jasnija od
15 nepoboljšane verzije audio zapisa?

16 O. Ne. Poboljšanje je vrlo varijabilna tehnika. Vrlo često
17 to podrazumeva uklanjanja šumova i to je dobar primer onoga o
18 čemu smo ranije govorili, a to je neko opšte znanje za razliku
19 od naučnih saznanja.

20 Dakle, po onom što je opšte poznato, ukoliko je vrlo
21 teško razabrati nešto na audio snimku, obično imamo utisak kao
22 da postoji jasni govor iza neke maske ili vela šuma i to nam
23 stvara utisak da, kako bismo samo mogli da uklonimo taj veo
24 ili masku šumova, onda bismo mogli da čujemo jasni govor iza
25 toga. Međutim, to je potpuno pogrešno, jer to uopšte nije

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 36

1 tako. Ono što čini nerazgovetni audio zapis nerazgovetnim, je
2 nedostatak zvučnih informacija. Poboljšanje ne može da doda,
3 ili barem ne bi trebalo da doda nikakve informacije, ali
4 smanjenje šuma ne čini govor jasnijim ponekad. Ja sam radila
5 mnogo na tome, izvela sam i mnoštvo eksperimenata i sama i sa
6 drugima. Ponekad taj pokušaj da se smanji šum, može da dovede
7 do rezultata da je govor objektivno govoreći manje razgovetan.
8 To zvuči neobično, ali je istina da smanjenje šuma takođe
9 znači uklanjanje određenih informacija.

10 P. Hvala.

11 GĐA MENEGON: [Prevod] Sada ću vam pokazati 1D37.

12 Molim sudsku službenicu da nam to pokaže i to je
13 razdelnik 10.

14 P. U pitanju je ono što su govorili Hysni Reçica koji je
15 nezavisni prevodilac kog -- za koga smo tražili da
16 transkribuje i prevede dva poboljšana audio zapisa iz Kuçijeve
17 posete.

18 GĐA MENEGON: [Prevod] A, ti audio fajlovi su P107.4 i
19 P107.3 koji odgovaraju odlomcima od Kuçijeve posete od 3.
20 septembra 2023.

21 P. I on nije sa time zajedno dobio i transkripte koje je
22 sačinilo tužilaštvo.

23 P. Da li vidite da -- odn.

24 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim da se prikaže šta je pri dnu
25 dokumenta. Hvala. Kao što vidite, ovde Hysni Kuçikaj [sic] --

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 37

1 [kao što je prevedeno] kaže da nije mogao da transkribuje ova
2 ta dva audio snimka, na osnovu -- zbog audio kvaliteta fajla?

3 O. Da, vidim.

4 P. Sada bih želela da uporedim odgovarajući transkript koji
5 je napravilo tužilaštvo.

6 GĐA MENEGON: [Prevod] I molim sudskog službenika da na
7 ekranu prikaže P107.4-ET. To je u petom razdelniku. Dakle, ovo
8 je transkript poboljšanog audio snimka P107.4. Hvala. Vidimo
9 da je u prvom redu navedeno da se radi o poboljšanom audio
10 snimku.

11 I molim da sada prikažemo poslednju, odn. da prikazujemo
12 ovaj transkript polako sve do poslednje stranice.

13 P. I vidite da je ovo zapravo transkript poboljšanog audio
14 snimka na pet strana.

15 G. HAFETZ: [Prevod] Ako mi dopustite, časni sude.

16 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Izvolite, tužilaštvo.

17 G. HAFETZ: [Prevod] Budući da smo na javnoj sednici i da
18 se ovo emituje za javnost, hteo bih da vidim zapravo da li se
19 emituje za javnost. Ako se emituje, u redu je.

20 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Ovaj dokument se ne emituje za
21 javnost. Ako to možemo da nastavimo.

22 G. HAFETZ: [Prevod] Hvala.

23 GĐA MENEGON: [Prevod]

24 P. Svedoče, interesuje me razlika u transkripciji iz -- koja
25 je rađena između tužioca i prevodilaca Hysnija za ovaj isti

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 38

1 poboljšani audio snimak. Najpre, da li nešto možete da nam
2 kažete o kvalitetu audio snimka. Prevodilac nije mogao to da
3 transkribuje, a tužilaštvo jeste moglo.?

4 O. Da. Verovatno da moguće da, mada ovo nije dobro
5 kontrolisan eksperiment. Mi ne znamo ovog Hysnija i javavno
6 [sic] -- ja ga poštujem kao lice koje vrši transkripcije i
7 koji je prevodilac ili ja lično ne znam da li je on potpadao u
8 kategoriju ljudi o kojima sam ranije govorila, a koji imaju
9 mogućnost dešifrovanja nerazumljivih forenzičkih audio
10 snimaka. Uopšteno govoreći, ovo podržava okvir rada koji mi je
11 dat, a to je da ovde imamo transkript materijala koji je
12 urađen zahvaljujući zapravo kontekstualnim informacijama koje
13 su date. Ovo je uobičajena situacija i to odgovara ugrubo
14 onome što smo čuli kada govorimo o govoru u vidu sinusoidnog
15 talasa ugrubo, ali kada dakle slušate ovaj govor bez
16 kontekstualnih informacija, veoma je teško razumeti o čemu se
17 radi, ali kada imate te kontekstualne informacije, onda on
18 odjednom postaje mnogo razumljiviji. To je ono što mogu da
19 kažem u pogledu ovoga.

20 P. Sada bih vam pokazala jedan drugi *email*.

21 GĐA MENEGON: [Prevod] To je ID121 razdelnik 11.

22 P. Ovo je prepiska između Tačijeve odbrane i Službe za
23 organizaciju rada u sudnici iz decembra 2025.

24 O. Izvinite, još uvek to ne vidim na ekranu.

25 P. Dakle, prevodilačka služba suda je dobila zaduženje da

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 39

1 prevede odgovarajuće audio snimke koji nisu poboljšani.

2 I da li vidite da je prevodilačka služba navela da nije
3 bila u mogućnosti niti da transkribuje niti da prevede dva
4 nepoboljšana audio snimka?

5 O. Da. Vidim to.

6 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim da se sada stavi na ekran
7 transkript celokupne posete kada je Kući posetio Tačija 2023,
8 3. septembra. To je P106, tabulator 2, strana 13. Molim da
9 pogledamo 137. stranu.

10 Vidimo naziv audio snimka u levom redu, odn. 8. redu i u
11 9. redu piše da je ovaj snimak poboljšan i transkribovanom u
12 jednom drugom transkriptu.

13 I molim da odemo do 141. strane, gde se detaljnije navodi
14 kako je izvršena transkripcija, odn. da vidimo koliko je
15 detaljna transkripcija [ispravka prevodioca].

16 P. Postaviću vam isto pitanje. Po vašem mišljenju, koja je
17 razlika u transkripciji između onoga što je radilo tužilaštvo
18 i ono što je radila prevodilačka služba, i šta vam ta razlika
19 govori o transkripciji?

20 O. Čini mi se da su ovo veoma slične okolnosti i uz svo
21 dužno poštovanje prevodiocima i licima koja su vršila
22 transkripciju, ja ne znam koje su sposobnosti bile da vrše
23 transkripciju i prevod nerazumljivog audio snimka. I ovde
24 vidimo da bez kontekstualnih informacija ovaj audio snimak je
25 veoma teško razumeti. I u najmanju ruku bih to tako

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 40

1 formulisala. Veoma ga je teško razumeti bez kontekstualnih
2 informacija, ali iz kontekstualnih informacija se lakše
3 razume.

4 P. Mi nemamo informacije o kvalifikacijama osoba iz
5 tužilaštva koje je radilo transkripcije.

6 O. Ja lično nemam tih informa -- te informacije.

7 P. A, kad je reč o tome da je tužilaštvo imalo pristup
8 poboljšanom i običnom audio snimku, na koji način mislite da
9 bi to uticalo na transkripciju koje je osoblja tužilaštvo --
10 tužilaštva sačinilo?

11 O. Mislím da je loša praksa da se ide između poboljšanog i
12 nepoboljšanog audio snimka. To jeste nešto što se radi, ali to
13 je loša praksa. Kada govorimo sa stanovišta forenzičke
14 transkripcije i percepcije govora. Poboljšanjem se menja audio
15 snimak. Naravno, jeste namera da se uklone propratni zvuci, da
16 zvuk bude jasniji, ali poboljšanjem se menja audio snimak.

17 I kada idete između dve različite verzije audio snimka,
18 moguće je da ćete u poboljšanoj verziji čuti nešto što niste
19 čuli u neboljšanoj verziji, pa se onda vratite toj poboljšanoj
20 verziji, kažete "aha, sada to čujem", ali može biti da ste
21 zapravo samo bili pod uticajem onoga što mislite da ste čuli i
22 to je loša praksa rada. Trebalo bi da se služite ili jednim
23 ili drugim snimkom. I idealno bi trebalo da imate različite
24 ljude koji to rade i da to budu obučeni i stručna lica za
25 transkribovanje. I potrebno je da postoji odgovarajuća

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 41

1 strategija, kako se utvrditi koji je uticaj poboljšanja
2 transkripcije.

3 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Gđo Menegon.

4 GĐA MENEGON: [Prevod] Da. Vidim da je vreme za pauzu, ali
5 pitala bih tužilaštvo kada nameravaju da nam dostave dokument
6 iz obaveštenja po pravilu 103 i čini se da sam propustila da
7 tužilaštvo uvrstim u prepisku, tako da zbog toga mislim da to
8 nije tužilaštvo ranije uradilo. Izvinjavam se.

9 G. HAFETZ: [Prevod] -- [Nema prevoda].

10 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Pre nego što čujemo vaš odgovor,
11 g. Hafetz,

12 Molim da se svedok izvede iz sudnice.

13 Gđo profesore, vratićemo se -- vratićete se u sudnicu
14 nakon pauze u 11:30h. Puno vam hvala.

15 [Svedok privremeno napušta sudnicu]

16 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Izvolite, g. Hafetz.

17 G. HAFETZ: [Prevod] Hvala gđi Menegon da u 11:02h kaže da
18 nama nije zapravo dostavljena ta *email* prepiska i da mi nismo
19 uopšte bili navedeni u toj *email* prepisci u četvrtak, niti smo
20 mi jutros dobili *email* koji je poslat vama, gde se navodi da
21 nismo ispunili zahtev koji su oni postavili. Nama su oni
22 jutros postavili -- poslali 'mejl' [kao što je prevedeno],
23 nakon što sam ja u sudnici rekao da mi nismo dobili taj *email*,
24 nama su javili da je došlo do nekog problema u *email*-ovima, ja
25 ne znam o čemu se radi, neću to komentarisati, ali mislim da

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Proceduralna pitanja (Javna sednica)

Strana 42

1 bi bilo bolje, da je u proteklih sat i po, svim stranama
2 prosleđen *email* u kojima se vidi da je tužilaštvo bilo
3 izostavljeno u prepisci.

4 I odgovor na pitanje gđe Menegon je da ćemo mi pokušati
5 da dostavimo taj dokument danas pre podne što je ranije
6 moguće.

7 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Sada je ovo razjašnjeno.

8 Gđo Menegon, koliko mislite da će vam još vremena biti
9 potrebno za glavno ispitivanje, imajući na umu da je sud
10 pažljivo pročitao izveštaj i da je taj izveštaj ponuđen na
11 usvajanje kao i svedočenje svedoka, koliko će vam još vremena
12 biti potrebno?

13 GĐA MENEGON: [Prevod] Manje-više će nam trebati nekih sat
14 i po vremena još.

15 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Hvala.

16 Nastavićemo sa radom u 11:30h i onda ćemo imati još jednu
17 sednicu. Hvala.

18 --- Pauza u 11:04h

19 --- Nastavak sa radom u 11:33h

20 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Molim da se svedok u sudnicu.

21 [Svedok nastavlja svedočenje]

22 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Pozdravljam vas sve, gđo
23 Profesore.

24 Izvolite, gđo Menegon.

25 GĐA MENEGON: [Prevod] Hvala, časni sude.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 43

1 P. Profesorko Fraser, biće nam potrebno negde još sat i po
2 vremena i postavljacu vam pitanja koja su slična prethodnim.

3 Takođe smo zatražili od dva nezavisna prevodioca, da
4 transkribuju i prevedu dva kraća odlomka, kada je Kilaj obavio
5 posetu 6. novembra 2023, i ti snimci su puštani tokom uvodnog
6 izlaganja.

7 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim da ih ponovo sada pogledamo,
8 odn. poslušamo. To je P109ET, strana 3. Molim da se to prikaže
9 sa leve strane. Treća strana od osmog reda, do četvrte strane,
10 red 7.

11 I molim da sa desne strane prikažete dokument 1D39.1. to
12 je razdelnik 15, strana 6. To je transkript koji je sačinio
13 Hysni Kučica [sic] -- [kao što je prevedeno]. Od njega je
14 traženo da se transkribuje isti taj audio snimak Kilajeve
15 posete od 6. novembra [sic] -- [kao što je prevedeno] 2023.

16 P. On je u -- crvenom bojom napisao "Vllaznim."

17 GĐA MENEGON: [Prevod] I molim da se s desne strane
18 prikaže transkript koji je sačinio drugi prevodilac koji ima
19 oznaku 1D132-ET, razdelnik 34. I odbrana je tražila da taj
20 prevodilac transkribuje i prevede isti audio snimak Kilajeve
21 posete.

22 Vidimo da to počinje na sličan način i molim da se
23 prikaže šta je pri dnu i molim sledeću stranu.

24 Vidimo da pri vrhu stoji "Govornik broj 1, Vllaznim nije
25 u potpunosti siguran da li je to ime."

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 44

1 Molim da sada sa leve strane pogledamo drugu stranu,
2 četvrta strana, 7. red. Molim da se prikaže malo pri vrhu šta
3 se vidi.

4 P. I vidimo da u četvrtom redu piše: "Vllaznim, kako si?"

5 Svedoče, ovde imamo tri različita transkripta istog
6 kratkog audio snimka. Prilično su detaljni transkripti, imamo
7 slična imena koja se pominju, poput imena lica koja sam
8 pomenula.

9 Poređenjem ovih transkripata, šta možete da zaključite o
10 kvalitetu ovog audio snimka?

11 O. Ovi transkripti deluju prilično slično, tako da je jasno
12 da je ovo jasniji audio snimak.

13 P. Da li sa ovakvim jasnim audio snimkom, da li bi
14 prevodioci, različiti prevodioci dov [sic] -- došli do istog
15 zaključka?

16 O. "Nepriistrasni prevodioci," kažete?

17 P. Ne. Kažem "različiti prevodioci."

18 O. A, različiti. Upravo tako.

19 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim da se sada prikaže transkript
20 prvog odlomka Kilajeve posete koju smo čuli -- koji smo čuli
21 tokom uvodne reči. Molim da -- da se prikaže transkript P109-
22 ET, strana 55, red 12. Hvala. I molim da pokažete 58. stranu,
23 sve do 58 strane, red 7, pa da vidimo koliko je detaljan ovaj
24 transkript. Hvala. Dakle, vidimo ovaj transkript. Dakle, oko
25 četiri strane.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 45

1 Možete li sad da nam pokažete stranu 6-1D39.1, što je
2 odgovor g. Rečice iz zahteva da se transkribuje isti audio
3 snimak, strana 6.

4 P. Njegov odgovor je za B segment 1, piše jasno, ne čuje se,
5 nije uspeo ništa da transkribuje.

6 GĐA MENEGON: [Prevod] Gđo službenice, možete li opet s
7 desne strane da postavite jedan -- dokument 1D131-ET tabulator
8 32, što je transkripcija drugog prevodioca, a istog snimka.
9 Možete li proći sada na sledeću stranicu?

10 P. Vidimo za SPOE 7 [kao što je prevedeno], piše "nemoj" ili
11 "govori sa uverenjem."

12 Dakle, transkript je -- jedan transkript je stranicu i po
13 drugi četiri strane [kao što je prevedeno] -- transkript
14 tužilaštva. Dakle, po vašem mišljenju, šta govori ta razlika u
15 transkriptima o kvalitetu audio snimka?

16 O. Ovo se očito [kao što je prevedeno] čini manje jasnim.
17 Mnoštvo je varijacija, posebno tamo gde nema kontekstualnog
18 znanja ni očekivanja, a tu je zapisničar, tj. onaj koji
19 transkribuje čuo mnogo manje.

20 P. Kada je u pitanju pouzdanost SPO transkripcije, koje
21 informacije biste očekivali da primite, kako bi bili u stanju
22 da potvrdite da je transkript pouzdan?

23 O. Za potvrdu da je transkript pouzdan, a naglasila bih da
24 govorim o nerazgovetnim audio snimcima, što je posebna
25 kategorija transkripcije, tu bi želeli da znamo, da lica koja

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 46

1 vrše transkripciju imaju veštinu i sposobnost da dešifruju
2 nerazgovetne audio snimke. Želeli bi takođe da znamo da su
3 poštovali proces. Ja imam jedan koji je meni omiljen, drugi
4 siguran sam neke drugi [kao što je prevedeno], ne moraju biti
5 istovetni, kao što sam ranije rekla, još ne postoji tzv.
6 najbolja praksa o kojoj su se svi saglasili u ovoj oblasti.
7 Nadam se da će i to uskoro biti definisano. U svakom slučaju,
8 mora postojati indikacija da je određena praksa poštovana, a
9 ta praksa po svoj prilici treba kao minimum da podrazumeva da
10 su lica koja transkribuju najpre transkripciju vršila bez
11 dodatnih informacija i bez pristupa transkriptu kolega, pre
12 nego što bi se izvršilo poređenje njihovog rada. To bi nam
13 dalo određenu indikaciju o onome što se čuje u audio snimku,
14 dakle, ono što su obučeni na lica za transkripciju čuli na
15 snimku.

16 Postoje varijacije u našem polju rada. Neki ljudi vole da
17 saznaju opšte informacije o prirodi audio snimka. Neki ljudi
18 će zamoliti lica koja vrše transkripte da porede svoje
19 transkripcije i tako rade, ali proces mora da se poštuje,
20 određeni proces. Lica koja vrše transkripciju, treba da su
21 valjano zaštićena od bilo kakvih informacija, detaljnih
22 informacija vezanih za predmet, a koje bi mogle uticati na
23 ishod suđenja. Ovo je ista praksa i proces koji slede i druge
24 odgovorne forenzičke nauke o kojima sam govorila ranije. Mi
25 uopšteno govoreći očekujemo da postoji razmak između strana u

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 47

1 postupku i rada lica koja obavljaju transi [sic] -- trans --
2 kriptciju [kao što je prevedeno].

3 P. Hvala. Dakle, u ovom slučaju, koji su vaši zaključci o
4 pouzdanosti transkripta tužilaštva na osnovu informacija koje
5 ste dobili?

6 O. Pouzdanost je slaba. Ne u smislu da hoću da kažem da su
7 transkripti netačni. Neću to da kažem, ali mislim da ne možemo
8 da se oslonimo na njih kao na tačne. Dovoljno tačne za ovu
9 vrstu konteksta.

10 P. Možete li nam pojasniti iz kog razloga. Možete li nam
11 rezimirati razloge koje ste identifikovali u svom izveštaju,
12 posebno kada je u pitanju deo 74 o -- opis transkripta na
13 stranama 19 i 20. Kako ste došli do zaključka da je pouzdanost
14 slaba?

15 O. Pa, delom zbog ovoga o čemu smo već govorili. Dakle,
16 nemamo -- ne postoji jasna veština za dešifrovanje audio
17 snimaka lošeg kvaliteta. To ne znači da su ovi ljudi
18 neiskusni. Ponavljam, ja ih poštujem i kao prevodioce i kao
19 lica koja rade na transkripciji, sigurna sam da iskustva
20 imaju, ali iskustvo i stručnost, ekspertiza su dve različite
21 stvari. Nama je potrebna posebna veština u ovoj konkretnoj
22 oblasti. Takođe, proces koji su sredili je manjkav, nema onog
23 procesa faz [sic] -- u fazama, koji je po mom mišljenju
24 predusled [sic] -- preduslov za pouzdani transkript, posebno
25 za transkript koji će potom biti korišćen za prevoda [kao što

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 48

1 je prevedeno] -- za prevod, a taj prevod će se potom koristiti
2 na sudu.

3 Ukoliko želite još nešto sa ovom tačkom 7.4 da kažem,
4 recite.

5 P. Identifikovali ste i manjak vremenskih kodova koji
6 smanjuje pouzdanost transkripta?

7 O. Ima još aspekata koji prepoznajete u samim transkriptima,
8 manjak vremenskih kodova, to izuzetno otežava procenu ovih
9 transkripta i prevoda. Ne samo da je nemoguće pratiti
10 transkript više od nekoliko redova u odnosu na audio snimak,
11 već ovo takođe bitno otežava poređenje međusobno transkripata,
12 transkripata sa prevodom itd. Dakle, nikada ne bih predala
13 transkript bez detaljnih vremenskih kodova, koliko zbog suda,
14 koliko [kao što je prevedeno] i zbog nas samih, kada
15 analiziramo i pregledamo ove transkripte.

16 P. Hvala. Pomenuli ste takođe da je postojao -- da postoji
17 sofisticirana interpunkcija. Veoma često su prisutni kažete i
18 znaci navoda. Šta mislite o toj praksi?

19 O. Ovi tekstovi bitno liče na pisane tekstove, manje na
20 transkripte govornog jezika. Dakle, pis -- u pisanom tekstu se
21 koristi interpunkcija, za ra -- u razne svrhe, znaci navoda,
22 dve tačke, tačka zarez itd. U transkripciji m -- to je moja
23 lična praksa, a neke kolege bi se sa mnom složile, neke možda
24 ne. Ja smatram da je potrebno koristiti minimum interpunkcije
25 u transkriptu koji bi trebalo kasnije porediti sa audio

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 49

1 snimkom, jednostavno zato što je inter -- interpunkcija
2 tumačenja kvaliteta glasa, ritma, naglasaka koje slušaoci
3 audio snimka čuju. Dakle, interpunkcija praktično prikazuje
4 razumevanje lica koje vrši transkripciju, a to bi trebalo
5 prepustiti slušaocu.

6 P. Da li je ovo vezano i za odgovarajući proces za stvaranje
7 forenzičke transkripcije?

8 O. Nisam vas razumela?

9 P. Govorim o standardnoj trans -- transkripciji.

10 O. Govorim o transkripciji nerazgovetnih, a forenzičkih
11 audio snimaka, što je bitno drukčije od standardne
12 transkripcije.

13 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim vas, prikažite dokument P110-
14 ET na stranici 222, prvi red. Ovo su transkripti tužilas [sic]
15 -- tužilaštva, posete od Smakajeve posete, od 7. oktobra 2023.

16 P. Zamoliću vas da komentarišete nešto od sadržaja ovog
17 transrkipta i pozvala bih se na prvi red, stranica 222.

18 Dakle, vidite u prvom redu piše: "Artan Behrami," [nekoga
19 poi [sic] -- imitira], [nerazgovetno].

20 Šta nam možete reći o takvom komentaru lica koje je
21 vršilo transkripciju?

22 O. Ovo je posebno pitanje. Moram reći da nisam ovo proučila
23 detaljno. Dakle, tražite od mene da iz glave odgovorim na ovu
24 temu, ali ako se osvrnem na ovaj prvi red gde kaže "neko ga
25 imitira", to je u mnogome imitacija lica koje vrši

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 50

1 transkripciju i prevodioca. Dakle, ovakvi transkripti i
2 prevodi veću pažnju poklanjaju onome što je na papiru nego što
3 je na snimku. Kako možemo znati da je neko nekog imitirao. Ne
4 znam kako.

5 P. Hvala. U vašem izveštaju pominjete takođe tumačenje
6 različitih zvukova, kao što je okretanje stranica, što
7 prevazilazi ono što se čuje na audio snimku?

8 O. Tako je. Mnoštvo je primera onoga što nazivamo zvučnim
9 efektima koji se upisuju upravo tako, a što prevazilazi ono
10 što čujemo. Možda ćete čuti nešto što vam liči na šuškanje
11 papira ili na okretanje stranica. Da li je to stvarno
12 okretanje stranica. Možda čujete da se vrata pomeraju. Da li
13 neko ulazi, da li neko izlazi. To je takođe -- prevazilazi ono
14 što može da se čuje na snimku.

15 P. Pomenuli ste i da manjka indikacija odgovarajućeg
16 poverenja u različite delove audio snimka. Zašto je to pitanje
17 po vama?

18 O. Pa, ono što čujemo jesu raz -- opisi gde se za nešto kaže
19 da je nerazgovetno, pa sledi tumačenje, ne samo u smislu reči
20 koje se čuju, već i tu su -- tu je i interpunkcija, tu su
21 različiti zvučni efekti i njihovo tumačenje. Dakle, ponavljam,
22 ovo je loš audio snimak. Ako smo već rekli više puta, te
23 postoji -- vajevarijacije [sic] -- u poverenju -- u -- u --
24 uverenju šta se čuje, i za sud bi bilo korisno da znaju šta su
25 prevodioci ili oso [sic] -- lica koja vrše transkripciju čuli

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 51

1 sa više poverenja, a šta manje.

2 P. Ovo je vezano za posete Kuçija i -- i Smakaja. Vi ste
3 rekli da ne razumete albanski, ali pominjete nerazgovetnost
4 snimaka, to ste rekli.

5 O. Da.

6 P. Što se tiče pouzdanosti transkripta tužilaštva, možemo li
7 reći da je jedno od brojnih pitanja činjenica da su prevodioci
8 deo zaposlednih u tužilaštvu zbog onog kontekstualnog
9 'primovanja'?

10 O. Ponoviću da izuzetno poštujem ljude u ovom poslu, ali kao
11 što sam rekao ranije, tokom istrage nije odgovarajuće da
12 istražitelje pomažu -- pomažu prevodioci na ovaj način.
13 Njihovo prisustvo je neophodno, ali bliska interakcija između
14 prevodioca i istražitelja nije dobra praksa sveukupno gledano
15 i prepoznaje se široko u forenzičkim naukama, kao nešto što
16 nije odgovarajuće. Lingvistički dokazi kao ovi su poslednji u
17 dugom nizu različitih forenzičkih nauka, koje se kreće ka
18 tome da analitičari ili eksperti ili naučnici rade zajedno sa
19 istražiteljima, ali da se pos -- postigne određena separacija.

20 P. Hvala. Tužilaštvo je obezbedilo određene dodatne
21 informacije u vezi sa zaposlednim jezičkim stručnjacima i
22 njihovoj ulozi u transkriptima, tužilaštvo je ukazalo da su
23 jezički pomoćnici koji su radili na skripciji [sic] -- [kao
24 što je prevedeno] svi uključeni i u druge aspekte istrage u
25 predmetu 12, kao i suđenju za ratne zločine u predmetu 6.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 52

1 Mislim na paragraf 5 i 6. Ne morate da to postavljate na
2 ekran.

3 Tu se vidi da su lica koja rade na transkripciji bili
4 uključeni i u transkripciji i prevodi -- prevodu izjava
5 svedoka i dokumentarnim dokazima u oba predmeta 6 i 12 i jedan
6 od osoba koje je radilo na transkripciji je bio uključen u rad
7 tužilaštva u ovom predmetu.

8 Neću sada da navodim imena, ali neka od lica koje su
9 transkribovala su radila i kao prevodu -- kao prevodioci u
10 razgovorima tužilaštva sa svedocima, što se pominje prilikom
11 posete u -- g. Thačiju u pritvoru, a neki su od njih bili
12 prisutni tokom razgovora tužilaštva sa g. Thačijem u predmetu
13 vezanom za ratne zločine. Ovde mislim na aneks 2, strana 2,
14 strane 2 i 3.

15 GĐA MENEGON: [Prevod] Časni sude, sad mi je rečeni [sic]
16 da je tužilaštvo objavilo obelodanjiv -- izvršilo
17 obelodanjivanje za koje sam -- koje sam tražila ovog jutra. Da
18 li je moguće samo da imamo pepene [sic] -- petnaestominutnu
19 pauzu da pogledamo ovaj materijal, kako bih prilagodila glavno
20 ispitivanje. 15 minuta, mislim da mi je dovoljno.

21 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Da li tužilaštvo ima neke --
22 neki prigovor?

23 G. HAFETZ: [Prevod] Časni sude, nemam nikakve prigovore,
24 ukoliko koleginica želi da se napravi pauza.

25 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Mislite li da će to povećati

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 53

1 delotvornost vašeg ispitivanja svedoka, gđo Menegon, ili ga
2 možda ga čak skratiti?

3 GĐA MENEGON: [Prevod] Da, časni sude, jer ako ne vidim
4 sada dokumente, onda ću slično tražiti kasnije, kako bih
5 zaključila -- završila sa ovim ispitivanjem. Ne želim da
6 nastavim pre nego što pogledam ova dokumenta.

7 G. HAFETZ: [Prevod] Časni sude, mogu li nešto da
8 predložim. Ono što predlažem je da -- da koleginica nastavi sa
9 ispitivanjem, potom pogleda dokumente i vidi da li je to nešto
10 što želi da izloži svedoku, a potom se na to vrati. To bi
11 možda bilo najdelotvornije. Časni sude, upoznata sam sa -- sa
12 -- sadržajem dokumenata i tužilaštvo je naznačilo da se tu
13 pominje i koji su prevodioci radili u kom transkriptu, u kom
14 vremenskom periodu i to bi zaista uticalo, prilično sam
15 sigurna, na dalja pitanja koja ću postaviti.

16 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Sačekajte, samo kratko, da se
17 konsultujem sa sekretarom suda.

18 [Konsultacije Sudije pojedinca i sudskog
19 službenika]

20 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Gđo Menegon, mislim da ćemo
21 postupiti ovako. Sada ćemo da napravimo pauzu za ručak, koliko
22 sam razumeo, to je u logističkom smislu moguće. Dakle, sada
23 ćemo napraviti pauzu za ručak malo ranije nego što je
24 uobičajeno, a onda ćemo imati dve sesije danas popodne. To
25 znači da će verovatno tokom poslednje sesije tužilaštvo moći

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 54

1 da počne svoje unakrsno ispitivanje, a gđo Menegon, nadam se
2 da ćete vi biti u mogućnosti da završite ispitivanje tokom
3 prve sesije, odn. sledeće sesije od sat i po vremena.

4 GĐA MENEGON: [Prevod] Hvala, časni sude. Zahvalna sam vam
5 na tome.

6 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Tako da ćemo onda sada otići na
7 pauzu i molim da sada izvedete i svedoka iz sudnice. Hvala.

8 [Svedok privremeno napušta sudnicu]

9 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Sada ćemo napraviti pauzu i
10 nastaviti sa radom u 13:30h. Hvala.

11 --- Pauza za ručak u 12:02h

12 --- Nastavak sa radom u 13:31h

13 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Molim da uvedete svedoka u
14 sudnicu, a iskoristiću tu priliku i da zahvalim svima u
15 sudnici i oko sudnici, što su se uklopili u izmenu radnog
16 rasporeda.

17 Sada ćemo nastaviti sa radom do 3 popodne [15:00h], gđo
18 Menegon.

19 GĐA MENEGON: [Prevod] Da, časni sude.

20 [Svedok nastavlja svedočenje]

21 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Dobrodošli natrag u sudnicu,
22 profesorka Fraser. Sada ćemo nastaviti sa radom do tri popodne
23 [15:00h], a onda ćemo napraviti pauzu od verovatno 15 do 20
24 minuta i zatim ćemo nastaviti sa radom do 4 popodne [16:00h],
25 samo kako biste imali predstavu o ostatku našeg radnog dana

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 55

1 tokom popodneva.

2 SVEDOK: [Prevod] Hvala.

3 GĐA MENEGON: [Prevod] Hvala, časni sude.

4 P. Dobrodošli natrag u sudnicu, gđo Fraser. Tokom pauze za
5 ručak, dobili smo još neke dodatne informacije od tužilaštva u
6 vezi sa procesom transkripcije. Naime, dobili smo tabelu koja
7 pokazuje koje je transkripte pripremio koji prevodilac tokom
8 određenog vremenskog perioda, a dobili smo redigovane radne
9 biografije, sedam lica koja su učestvovala u pripremi ovih
10 transkripata poseta pritvorskom objektu koje je sačinilo
11 tužilaštvo.

12 Ja ću sada pokazati prvu tabelu, kako bih pogledala te
13 informacije koje smo dobili i onda ću to uporediti sa tabelom,
14 odn. sa transkriptom koji smo imali ranije.

15 GĐA MENEGON: [Prevod] I u tu svrhu molim sudskom
16 službeniku da na ekranu prikaže dokument sa oznakom
17 SPOE00412757.

18 P. To su informacije koje smo dobili od tužilaštva. Ja ću
19 vam to rezimirati. Ono što smatram da je relevantno.

20 U tom dokumentu navedeno je 16 poseta u koje su posetioci
21 došli g. Thačiju, jednim od saoptuženih iz predmeta 06 i sve u
22 svemu je 7 prevodilaca učestvovalo. Oni su naveli datume kada
23 je transkribovanje započeto i kada je završeno, a što se tiče
24 onog što je povezano sa posetama iz optužnice, za proces
25 transkripcije, kako se čini bilo je potrebno oko dve godine,

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 56

1 ili nešto više od dve godine.

2 GĐA MENEGON: [Prevod] Sada ću vam pokazati radnu
3 biografiju jednog od lica koje su učestvovala u procesu
4 transkripcije. To je SPOE00411795. To je radna biografija,
5 SPO-0036-18.

6 P. Prema tabeli koju smo dobili od tužilaštva, što je sa
7 desne strane, to lice radilo je na transkripciji Smakajev
8 posete, što je u desetom redu tabele

9 GĐA MENEGON: [Prevod] Pa molim da se pređe na tu stranu
10 da bismo to videli.

11 P. I na dva transkripta povezana sa dve posete g. Selimiju,
12 koji je jedan od saoptuženih uz g. Tačija.

13 I sada bih vas zamolila da pogledate njegovu radnu
14 biografiju. Vidimo da je u pitanju Albanac, a zanimanje
15 analitička podrška, to je funkcija, i zatim rezime aktivnosti,
16 ime i adresa poslodavca je tužilaštvo, zatim se kaže da je
17 pružao analitičku podršku u strukturalnom proceduralnom
18 kontekstu, pregledao i sintetizovao osetljive informacije,
19 zatim istraživao koristeći javne izvore u pravnom kontekstu i
20 proveravao tačnost.

21 GĐA MENEGON: [Prevod] I sada molim sledeću stranu.

22 P. Tu možemo da vidimo kada je reč o "obrazovanju i o
23 obuci," da -- da ima diplomu iz društvenih nauka.

24 O. Izvinjavam se, samo mi je potrebno malo vremena da se
25 malo orijentišem, odn. to pronađem.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 57

- 1 P. Pri dnu strane piše kvalifikacije i obuka i pri dnu
2 možemo da vidimo da je maternji jezik tog lica albanski.
- 3 O. Da. Izvinjavam se, sada kada smo napravili pauzu,
4 izvinjavam se ako nešto ne shvatam dobro, ali možete li da me
5 podsetite šta je sa desne strane i koji treba da gledam
6 stubac, ovo LA-20, LA-21 itd?
- 7 P. Evo, to je ova poseta Smakaju od 15-tog [ispravka
8 prevodioca] u desetom redu poseta od 9. septembra, SPO-36-18,
9 kontraktor.
- 10 O. Hvala.
- 11 P. Gđo Fraser, moje pitanje je, šta ove odlike radne
12 biografije vama sugerišu kada je reč o mogućem primovanju ovog
13 lica zaduženog za transkripciju koje je radilo na snimku iz
14 pritvorskog objekta tokom Smakajeve posete?
- 15 O. Vrlo je teško da se nešto tako samo pogleda, pa da se
16 odmah odgovori. Pretpostavljam da su dve glavne stvari u vezi
17 sa kojima bih u najmanju ruku postavila neka pitanja, ali ne -
18 - s druge strane ne bih odmah izvlačila zaključke, ali da li
19 se negde pokazuje da postoji neka veština, dokazana veština u
20 vezi sa dešifrovanjem nerazgovetnih audio zapisa. To je jedno,
21 a drugo, kad je reč o toj funkciji pružanja pravne podrške, to
22 kako se čini, obuhvata mnoštvo kontekstualnih informacija, ali
23 kojima je to lice imalo pristup na nekontrolisan način, tako
24 da su to dve stvari u vezi sa kojima bih postavila pitanja.
- 25 Želim da naglasim da ne volim nešto samo ovako da

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 58

1 pogledam pa da odmah treba da iznesem nekakav snažan komentar,
2 ali to bi bilo nešto što bih mogla da iznesem na osnovu onoga
3 o čemu smo ranije govorili danas.

4 P. Zapisnika radi, konstatujem da u radnoj biografiji se
5 nigde ne pominje transkribovanje tajnih snimaka ili
6 nerazgovetnih audio zapisa?

7 O. Ja ću dodati još nešto. Možda smo prebrzo prošli kroz to.
8 Moguće je da je to na prethodnoj strani.

9 GĐA MENEGON: [Prevod] Na prethodnoj strani kad je reč o
10 radnom iskustvu, naročito kada je reč o radnom iskustvu,
11 naročito u vezi sa tužilaštvom.

12 SVEDOK: [Prevod] Da, to je ovo radno iskustvo. Glavne
13 aktivnosti pod stavkom 4, gde se kaže da je obezbeđivanje
14 tačnosti i poverljivosti u skladu sa institucionalnim
15 standardima.

16 Da li to uključuje i tačnost samih transkripata?

17 GĐA MENEGON: [Prevod]

18 P. Nemam informaciju o tome.

19 O. Ako je tako, onda bih postavila pitanje, kako možemo da
20 budemo sigurni da su ti transkripti tačni, pošto ne znamo
21 osnovnu istinu? Ne znamo u krajnoj liniji šta je zaista
22 rečeno, jer nemamo sa čim da uporedimo te sačinjene
23 transkripte, kako bismo utvrdili njihovu tačnost.

24 Dakle, to je par stvari koje sam primetila kad ste ovako
25 brzo prošli kroz to.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 59

1 P. Hvala. Kad je reč o nazivu posla, mi naglašavamo da ovo
2 lice koje radi za tužilaštvo nije ni usmeni ni pismeni
3 prevodilac, već pruža analitičku podršku. Dakle, ima funkciju
4 analitičara koji pruža podršku. Da li biste *a priori* rekli da
5 s obzirom na tih nekoliko stavki u radnoj biografiji, da je to
6 neko ko bi bio mogao da bude zainteresovan za ishod suđenja
7 ili istrage?

8 O. Pa, meni je teško da tako nešto znam.

9 P. Ali, da li biste ovako načelno smatrali da je to neko ko
10 nije sasvim nezavisan od istrage, kako bi mogao da kažem
11 nezavisno da izvrši transkripciju bez 'primovanja'.

12 O. Pa, ja nemam taj utisak na osnovu onog što onog što ovde
13 mogu da vidim.

14 P. Hvala.

15 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim sada sudsku službenicu da
16 prikažemo dokument sa leve strane sa oznakom SPOE000411775.
17 U pitanju je radna biografija SPO-31-18, što je šifra tog
18 lica.

19 P. Sudeći po tabeli koja je sa desne strane, taj transkriber
20 je bio uključen u transkribovanje Fazliuovih poseta, što je u
21 prvom redu u tabeli.

22 GĐA MENEGON: [Prevod] I ako možete da pokažete, on se
23 zove -- ne, to je u redu 2 u tabelu. Poseta g. Fazliua od 2.
24 jula, možemo da vidimo i njegovo ime, SPO-31-18, odn. šifru.

25 P. Sudeći po prethodno obelodanjenim materijalima koje je

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 60

1 obelodanilo tužilaštvo, oslanjam se na F900-6803. Taj
2 prevodilac je bio prisutan tokom 31 razgovora tužilaštva ili
3 kontakata tužilaštva sa svedocima, a sudeći po dokumentu sa
4 oznakom F900-6-802. On je strana 4. Učestvovao je u još sedam
5 razgovora koje je tužilaštvo obavilo sa svedocima ili ih
6 kontaktiralo. Dakle, njemu su poznati stranici u glavnom
7 predmetu po optužbama za ratne zločine.

8 Vidimo da je holandski državljanin.

9 GĐA MENEGON: [Prevod] Ako možemo malo da spustimo sada
10 ovu radnu biografiju.

11 P. Tu se takođe vidi da je u pitanju lice zaposleno u
12 tužilaštvu od 2018, a šta je položaj, ST ekspert, neko ko vrši
13 pregledanje dokumenata i prevodilac i zatim pod dva, da mu je
14 dužnost da rezimira dokumente, ažurira bazu podataka
15 tužilaštva, da identifikuje duplikate, upoređuje izvornike sa
16 prevedinim verzijama, kako bi se izbegla -- izbeglo stvaranje
17 duplikata i da pretražuje i brzo pronalazi materijale iz baze
18 podataka tužilaštva iz spoljnih izvora.

19 Da li biste smatrali da su ta zaduženja više analitičke
20 prirode nego što su usmerena na prevođenje i transkribovanje?

21 O. Po mom najboljem razumevanju, ukoliko sam sada u kratkom
22 mogla da vidim, tako je.

23 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim stranu 6.

24 P. Sada možete da vidite u radnoj biografiji da je redu
25 [sic] -- redigovano šta to lice ima od stručne spreme i

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 61

1 stručne profesionalne obuke. Znamo da je maternji jezik
2 albanski, a za zapisnik da kažemo da se u radnoj biografiji
3 nigde eksplicitno ne pominje ranije transkribovanje tajnih
4 snimaka i nerazgovetnih audio zapisa.

5 GĐA MENEGON: [Prevod] Ako sada možemo da se vratimo na
6 prvu stranu radne biografije.

7 P. Na osnovu ove prezentacije ovog člana osoblja tužilaštva,
8 vidi se da je to lice učestvovalo u prevođenju, ali i u
9 revidiranju dokumenata, šta biste mogli reći o eventualnom
10 'primovanju' kome je to lice moglo biti izloženo?

11 O. Pa, opet, na osnovu ovog vrlo kratkog upoznavanja sa
12 mnoštvom podataka ko -- koje ja razumem samo u ograničenoj
13 meri, čini mi se da je bezbedno da se može potvrditi isto ono
14 što je bio slučaj prethodno. Naime, da ima puno interakcije
15 tu, da je to lice radilo na predmetu, a radilo i na jezičkim
16 materijalima.

17 P. Hvala. Sada bih želela da vam pokažem još jednu radnu
18 biografiju.

19 GĐA MENEGON: [Prevod] I molim sudsku službenicu da nam
20 prikaže dokument SPOE00411417. U pitanju je radna biografija
21 lica sa šifrom LA-3.

22 P. Sudeći po tabeli koju smo dobili od tužilaštva, što je
23 još uvek na desnoj strani ekrana, ovo lice je učestvovalo u
24 sačinjavanju ili pregledanju 13 transkripata, poseta g.
25 Thačiju u pritvorskom objektu, ili možda sa optuženima,

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 62

1 naročito poseti Fazliua 2. jula, poseta od 9. septembra, red
2 10, zatim Smakajeva poseta od 7. oktobra, red 16 i on je LA-3,
3 to je šifra. I u drugom redu se vidi da je on jedno od lica
4 koje je bilo zaduženo za konačni pregled potpunog transkripta.

5 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim da polako spuštate, kako
6 bismo videli koliko često se to lice pojavljuje u stupcu koje
7 se odnosi na "konačni pregled." Hvala.

8 P. Možda ste primetili da je uglavnom to lice bilo zaduženo
9 za taj finalni pregled.

10 GĐA MENEGON: [Prevod] E, sada bih želela da obratimo
11 pažnju na -- htela bih da dodam za vaše informacije, da sudeći
12 po informacijama koje je tužilaštvo ranije obelodanilo, a to
13 je F-dev [kao što je prevedeno] [prevodioci nisu mogli da
14 razumeju broj dokumenta zbog brzine]. Ovaj prevodilac je bio
15 prisutan tokom 64 razgovora ili kontakta sa svedocima, a
16 sudeći po drugom dokumentu, on je takođe bio prisutan i tokom
17 17 razgovora i/ili kontakata preko telefona sa svedocima.

18 P. Sada njegova radna biografija. Pogledajmo, vidimo da je
19 državljanin Albanije. Govornik kao maternjeg jezika Gega i
20 Toska albanskog jezika u profesionalnom profilu kaže se da on
21 ima 25 godina iskustva kao viši pravni i jezički asistent.

22 GĐA MENEGON: [Prevod] Onda sledeća strana, pa pri dnu
23 strane

24 P. Tu ćete videti da se u poslednjoj stavki kao deo iskustva
25 međunarodnih dužnosti pominje transkribovanje i prevod

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 63

1 nekoliko sati.

2 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim sledeću stranu.

3 P. "Nekoliko stotina sati audio zapisa na albanskom jeziku
4 uključujući i audio zapise dobijene iz pritovrskih jedinica,
5 centara, zatvora ili prisluškivanih komunikacija." Od 2018. do
6 sada, on je pod ugovorom, kao ugovorno lice i lingvista koje
7 radi za Specijalizovana veća Kosova i Specijalizovano
8 tužilaštvo Kosova.

9 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim poslednju stranu.

10 P. Kao diplome koje ima, vidimo da ima diplomu iz prevođenja
11 sa postdiplomskog nivoa, diplomu iz prevođenja u javnim
12 službama, a albanski mu je maternji jezik.

13 I sada bih vam postavila slično pitanje koje je slično
14 mojim prethodnim pitanjima, s obzirom da je ovo lice
15 učestvovalo načelno u sačinjavanju u pregledanju transkripata
16 određenih poseta, da je bio prisutan tokom više od 70
17 razgovora ili kontakata sa svedocima, šta nam možete reći o
18 eventualnom 'primovanju' kome je to lice bilo izloženo?

19 O. Mislim da je to slično. Vidimo da ovde imamo interakciju
20 između kontekstualnih informacija i rada na transkriptima i
21 prevodu. A, kao što smo već ranije rekli, to nije dobar način
22 rada. Takođe, vidimo da je fokus na veštine prevođenja,
23 usmenog i pismenog prevođenja. Nisam video da se pominje da
24 poseduje posebne kvalifikacije kada je reč o transkribovanju
25 nerazgovetnog audio snimka. Videla sam nešto da se pominje pre

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 64

1 -- ispitivanje tačnosti, ali -- ali, ljudi koji rade u ovoj
2 oblasti, ne bi govorili o proveru tačnosti, jer mi nemamo
3 činjenično tačan transkript koji možemo da uporedimo sa
4 tekućim transkriptom koji je predmet analize.

5 Tako da, ja mislim da bi najbliže dobroj praksi rada u
6 ovome bilo, da vršimo proveru lica koje vrše transkribovanje
7 na temelju poznatog materijala. Dakle, gde imamo referentni
8 transkript i onda imamo lice koje vrši transkripciju audio
9 snimka shodno našim smernicama, i onda bismo mogli poređenjem
10 tog transkripta i referentnog transkripta da izvršimo
11 poređenje i vidimo u kojoj meri je ta osoba vešta i precizna u
12 transkribovanju i onda bismo sa većim uverenjem da takvo lice
13 pošaljemo na radni zadatak i da mu poverimo forenzičko
14 transkribovanje.

15 P. U redu. Da li postoji obuka za forenzičko rađanje
16 transkripta?

17 O. U ovoj biografiji?

18 P. Ne, ne. Da li postoji takva obuka?

19 O. To se radi u različitim službama. Ja ne znam da postoji
20 neka -- nekakva škola ili organ koji nezavisno izdaje
21 sertifikat za forenzičku transkripciju, već službe za koje ja
22 znam bi obično same organizovale nekakav -- nekakvu obuku za
23 transkripciju.

24 P. Hvala.

25 GĐA MENEGON: [Prevod] Časni sude, molim da se ova tabela

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 65

1 i tri radne biografije usvoje kao dokazni predmet i napominjem
2 da nameravam da ponudim na usvajanje sve radne biografije,
3 zato što su one relevantne za našu tezu da su ova lica radila
4 na sličnim zadacima sa svedocima tužilaštva. Ne znam da li
5 želite sada da odlučite o dopuštenosti?

6 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Da li tužilaštvo ima neki
7 komentar?

8 G. HAFETZ: [Prevod] Mi podržavamo prihvatanje svih radnih
9 biografija i nemamo nikakav prigovor.

10 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Budući da je ovaj dokument
11 korišćen kao i drugi dokumenti koji su korišćeni sa ovim
12 svedokom su svi označeni u svrhu identifikacije, onda će i
13 ovaj dokument isto tako biti označen u svrhu identifikacije. I
14 sačekaćemo da donesemo konačnu odluku na kraju.

15 GĐA MENEGON: [Prevod] U redu.

16 SUDSKI SLUŽBENIK: [Prevod] Časni sude, prvi dokument ima
17 oznaku SPOE0041277 do 0021760. Dobiće MFI broj 1D-140.

18 Sledeći dokument je SPOE00411795 do 00411797 i to će biti
19 1D00141.

20 Treći dokument je SPOE00411775 do 00411781, i to će biti
21 1D00142.

22 I na kraju, poslednji dokument je SPOE00411417 do
23 00411420 i to će biti MFI broj 1D00143.

24 Svi su sa stepenom tajnosti poverljivo. Hvala.

25 GĐA MENEGON: [Prevod] Hvala.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 66

1 P. Svedoče, s obzirom na profil i njihov raniji rad, kao i
2 lica koja su vršila transkribovanje u istragama koje je vodilo
3 tužilaštvo, videli smo na primer da je jedan vršio pregled
4 dokumenata, drugi je vršio -- pružao analitičku podršku, da li
5 to ukazuje na neku bliskost između tih prevodilaca i
6 istražitelja tužilaštva i svedoka, tužilaštva s kojima su
7 vođeni razgovori. Dakle, to ukazuje da možemo posumnjati u
8 pouzdanost transkripata koje su oni radili?

9 O. Ja neću reći da oni nisu tačni, već bih rekla da su
10 nepouzdati, u smislu da se na njih ne može osloniti, kao
11 transkripte koji su tačni.

12 P. Hvala. Sada bih želela da govorim o identifikaciji
13 govornika. U meri u kojoj možete, da li imate neko mišljenje o
14 tome kako je tužilaštvo vršilo identifikaciju glasova na
15 snimcima?

16 O. Mislim da sam ukratko govorila o identifikaciji glasnika
17 [sic] -- glasova.

18 P. Da. O tome ste govorili o petom poglavlju svog izveštaja.

19 O. Identifikacija glasova je slična transkripciji -- je
20 slična, zato što se više nego što ljudi misle oslanja na
21 kontekst. Mi svi prepoznavamo svakog dana u svakodnevnom
22 životu glasove ljudi s kojima razgovaramo i -- međutim mi
23 mislimo da prepoznavamo govornike na osnovu samo glasa, ali
24 zapravo prepoznavamo u dobroj meri i na osnovu prepoznavanja
25 konteksta i prepoznavanja samog Lika.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 67

1 I kada ovo prepoznavanje govornika izvadimo iz svog
2 konteksta, tako što imamo recimo samo audio snimak i onda
3 ispitamo da li neko može da identifikuje čiji je dati glas, a
4 ja lično sam učestvovala u takvim eksperimentima, čak i kada
5 su to glasovi bliskih članova porodica, prijatelja, kolega,
6 ljudi, koji su dobro poznati slušaocima, ipak slušaoci prave
7 greške. I neko bi rekao -- čak i ako neko kaže verujem da je
8 ovo taj i taj, al' zapravo se ispostavi da nije.

9 Tako da, na ovome se radilo već decenijama unazad, čak
10 još 30-tih godina prošlog veka i kad je reč o ovom konkretnom
11 predmetu, meni nije pružen pristup nikakvim informacijama o
12 tome kako je to rađeno. Čini mi se da je to bio intuitivni
13 postupak. Ja o tome govorim u poglavljima koja ste vi maločas
14 naveli, ali ako treba, vi ćete ponovo citirati o kom poglavlju
15 je reč. Ja sam primetila nešto u jednom od dokumenata koji mi
16 je dat, a to je da biste mogli da slušate telefonski razgovor,
17 snimak telefonskih razgovora ljudi čiji su vam glasovi poznati
18 i da onda to uporedite sa glasovima iz snimaka -- iz
19 materijala ovog predmeta i čak i kada -- kad imate takav
20 slučaj, prepoznavanje je još manje pouzdano, nego kada se radi
21 o glasovima ljudi koje lično poznajete. Dakle, slušati snimak
22 ljudi koji su iz zatvora telefonom obavljali razgovor s nekim
23 izvan zatvora, često su to ti telefonski razgovori su slabo
24 razumljivi i nerazumljivi i ja sam uverena da ukoliko bismo
25 testirali ljude koji su slušali te snimke razgovore iz

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 68

1 zatvora, uverena sam da bi se oni -- da bi -- uverena sam da
2 oni ne bi mogli da lako i uvereno prepoznaju glasove, ako nisu
3 'primovani', odn. ukoliko nisu imali kontekst. Tako da --
4 dakle videli bismo da zapravo ljudi lako greše i to je
5 situacija kada mi znamo čak ko je tačno govorio s kim, a
6 vidimo da dolazi do greške, a u realnom životu mi čak ne znamo
7 ni ko je ko, tako da u velikoj meri se ovde vrši oslanjanje na
8 kontekstualno 'primovanje' i tekstualno 'primovanje'.

9 P. Sada bih želela da govorimo o reviziji transkripata
10 tužilaštva. Kako bi sud po vašem mišljenju trebalo da
11 protumači različite verzije transkripata istog audio snimka?
12 Da li su to različite verzije istog dokaza, ili bi pak trebalo
13 da sud to tretira kao različite zasebne dokaze?

14 O. Ja nisam apsolutno sigurna kako su lica koja su
15 transkribovala i prevodila, definisala verzije. Po mom
16 iskustvu u radu sa transkriptima i nadzorom drugih koji je --
17 koji vrše transkripcije, praktično svaki put kada pogledate da
18 post -- da nastaje nova verzija. To je stalni proces
19 revidiranja i uređivanja. Ne možete jednostavno samo slušati i
20 zapisati šta čujete, jer što se više vraćate na audio snimak,
21 sve više vam interni kontekst audio snimka postaje jasniji i
22 onda kasnije, nakon što ste poslušali audio snimak, vraćate se
23 na ono s početka i onda vam sve deluje jasnije.

24 Ne znam kako su ove verzije, različite verzije bile
25 definisane i kako je rađena transkripcija, meni nije jasno

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 69

1 kako bi sud trebalo da postupi sa ovim verzijama. Ja bih
2 preporučila da sud usvoji jednu konačnu verziju koju će
3 smatrati konačnim ishodom svih prethodno primenjenih
4 postupaka. Ja ne znam kako bi sud mogao da sagleda ove, koliko
5 se sećam tri verzije, a ponekad samo dve i na osnovu čega sud
6 može da zaključi da je jedna verzija bolja od druge?

7 P. Hvala. Sada ćemo pogledati neke od tih revidiranih
8 verzija. Pokazaću vam dve verzije transkripta Smakajeve posete
9 od 9. septembra 2023. To je transkript koje je radilo
10 tužilaštvo i interesuje me vaše mišljenje u pogledu nekih
11 odstupanja između ove dve verzije.

12 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim sudskog službenika da
13 istovremeno prikaže dva dokumenta. S leve strane je 1D113-ET,
14 strana 201. To je druga verzija transkripcija koje je
15 dostavilo tužilaštvo na osnovu audio snimka ove posete. Dakle,
16 1D-113, strana 201, redovi 6 do 25. Hvala.

17 A sa desne strane, molim da se prikaže dokument P108-ET
18 od strane 213, red 17 i ovo je šesta verzija transkripta koji
19 je -- koju je sačinilo tužilaštvo i koji se odnosi na ovu
20 posetu. Na kraju imamo revidirano 4-ET, "*Revised 4-ET*" [eng.].

21 P. U šestom redu sa leve strane, vidimo da piše "svi su bili
22 seljaci," a sa sedam -- sa desne strane, sa 17 piše "svi
23 meštani, seljaci su bili dobrovoljci."

24 Potom sa leve strane vidimo da u devetom redu stoji u
25 planinama, a sa desne strane u redu 19, to postaje

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 70

1 nerazumljivo.

2 O. Oprostite, samo da proverim da li sam dobro razumela. U
3 redu 19, sa desne strane piše "nerazumljivo", a to je pitanje,
4 to je sa leve strane u planinama, a to u redu 19 postaje
5 nerazumljivo. Upravo su nas zamolili da sporije govorimo.

6 P. I ako pogledamo sa leve strane 18. red, tu stoji "mogu
7 iskreno da govorim," a sa desne strane, molim da pogledamo
8 214. stranu, u desetom redu. Tu piše "ja govorim o" i onda
9 piše "časti."

10 O. Vidim.

11 P. Pokazala sam vam sada neke razlike u transkripciji. Kako
12 možemo da utvrdimo koja je najpouzdanija verzija transkripta
13 ili najtačnija?

14 O. Mislim da je to nemoguće uraditi u ovom trenutku.
15 Svakako, tokom postupka, ukoliko je sleđen preporučeni proces
16 rada, onda bi postojao način kako da se ovo razreši i da se
17 dobije pouzdan rezultat, ali ovako sada kada gledamo ove dve
18 verzije i da se pitamo koja je bolja, mislim da je ovo upravo
19 primer onoga o čemu sam ranije govorila, kada sam rekla da je
20 veoma teško oceniti transkripte i naročito prevod, što je još
21 jedan korak dalje udaljeno od audio snimka, jer kad imate dva
22 dokumenta, dve verzije, kako možete reći koja verzija je bolja
23 i da li je pouzdana ili ne. Morate znati više od onoga što
24 samo možete da pročitate na strani dokumenta.

25 P. U 18. redu sa leve strane, vidite da ima znak pitanja pre

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 71

1 reči "iskreno". Po vašem mišljenju, šta to govori o tačnosti
2 transkripcije?

3 O. Ne znam. Za mene su ovo nasumični primeri koje mi vi
4 dajete i koje dajete iz razloga koji su vama poznati. Ja se ne
5 sećam da sam bilo gde videla bilo kakvu legendu ili
6 informacije o tome šta -- kose zgrade ili četvrtaste, uglaste
7 zgrade treba da znače i pretpostavljam da ove oznake i znak
8 upitnika ukazuje na to da postoji određena sumnja, ali ne
9 znam.

10 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim sudsku službenicu --

11 P. Pokazaću [sic] -- da pokaže dve verzije transkripta
12 poseta Kilaja i postaviću pitanje vezano za eventualne
13 neusklađenosti.

14 GĐA MENEGON: [Prevod] Dakle, molim vas da nam prikažete
15 dokument 1D116 [kao što je prevedeno], strana 4. Ovo je prvi
16 tra [sic] -- ovo je prva verzija transkripta koje je
17 tužilaštvo izložilo, a u vezi sa audio snimkom ra [sic] -- red
18 7. strana 44. Hvala.

19 I možete li s desne strane da postavite dokumente P109-
20 ET, strana 47, red 21. Ovo je treća verzija transkripta
21 tužilaštva u vezi sa istim snimkom. Toliko mi shvatamo.
22 Završava se rečju "revidirano".

23 P. Dakle, zamolila bih da uporedimo red 7-11 i red -- s
24 leve, i 21-25 sa desne strane. Kao što vidite, s leve strane
25 ne pominje se da se išta stavlja u džep, a sa desne strane

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 72

1 kaže sada "stavite ovo u džep, ili stavi ovo u džep."

2 Kako objašnjavate ovu razliku u transkripciji i kako da
3 odredimo koja je verzija pouzdana?

4 O. Ne mogu da kažem.

5 P. A, šta s činjenicom da nema datuma, ne znamo kada su
6 napravljeni?

7 O. To mi je iznenađujuće. To nisam uvidela ranije.

8 P. Hvala. Sada, i ovo je poslednja tema. Popričala bih malo
9 o procesu verifikacije prevodilačke službe. Dakle, kada već --
10 kada se transkript napravi, kakav proces sledi, kako bi se
11 procenilo da li je transkript pouzdan ili ne i koju praksu
12 valja usvojiti, a koju ne?

13 O. Jednom kada je transkript sačinjen i kad želimo da ga
14 procenimo u ovakvoj situaciji, a naglasila bih još jednom,
15 govorimo o nerazumljivim forenzičkim audio snimcima. Kod druge
16 vrste snimaka, izvesno možete da ih uporedite sa audio snimkom
17 i da ih izmenite. U ovakvim nejasnim snimcima, audio snimcima,
18 proces procene transkripta, time što ćete ga uporediti sa
19 audio snimkom, to zvuči razumno čak štaviše [kao što je
20 prevedeno] kao očigledan način rada, no opasnost je naravno da
21 pri poređenju transkripta, a slušajući audio snimak,
22 transkript vam daje tekstualno 'primovanje'.

23 I ono što obično kažem i u šta verujem, jeste da je
24 jedini način da se proceni postojeći transkript jednom kada
25 ste već ušli u sudski postupak, jeste da sačinite novi

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 73

1 transkript, koristeći prihvaćene postupke zasnovane na
2 dokazima.

3 Daću vam -- ispričaću vam jednu anegdotu koja ovo
4 ilustruje, a vezano je za slučaj za koji sam ja retrospektivno
5 bila vezana za ponovljeno suđenje koje je prvobitno održano od
6 '90-tih prošlog veka. Dakle, na tom suđenju '90-tih, postojao
7 je policijski transkript. Sve na engleskom moram da dodam,
8 dakle policijski transpikt [sic], potom, postojao je stručnjak
9 tužilaštva koji je pročitao policijski transkript i potom ga
10 iz -- izmenio, rekao "nemojmo pisati novi, hajde samo da se
11 uredi već postojeći policijski." A potom se uključio veštak
12 odbrane, od koga je traženo da izmeni drugi transkript,
13 transkript tužilaštva.

14 Ovo je bilo vreme fanks [sic] -- faks mašina, tako da
15 kada je načinjen ovaj konačni transkript, primećeno je da
16 jedna stranica nedostaje. Traženo je da se ta stranica pošalje
17 i ovaj poslednji ekspert je rekao "sačekaću da stranica
18 stigne, napraviću svoj transkript."

19 Kada je stigla verzija odbrane, verzija te stranice, ovaj
20 stručnjak je rekao zanimljivo, dok sam ja uređivao transkript,
21 napravio sam samo nekoliko promena, a sada, kada pogledam ovaj
22 transkript koji sam sačinio nezavisno, a uporedim sa verzijom
23 tužilaštva, moja verzija je potupno drugačija. Ovo su bili
24 eksperti fanatici, navikli -- zapravo, fonetski, fonetski
25 eksperti i ovo je bio kod ovog konkretnog aspekta [sic] --

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 74

1 prvi susret sa 'primovanjem'. U tom trenutku, sigurno je znao
2 o tome, ali nije znao koliko velike posledice može da ostavi.

3 Dakle, u tom trenutku, bilo je više veštaka koji su bili
4 uključeni u rad na transkriptu i svi su onda oni zameljen --
5 zamoljeni da "ponovo nezavisno sačine transkript." Razlika je
6 bila ogromna.

7 Moglo se reći da ovaj ili onaj nije bio dovoljno dobar,
8 ali na ponovnom suđenju u koje sam se ja mnogo godina
9 uključila, veliki broj ovih transkripata koji su prihvaćeni od
10 strane veštaka tužilaštva, a kasnije i veštaka delom odbrane,
11 odlučeno je da su nedopustivi i nisu korišćeni na ponovnom
12 suđenju.

13 Tako da možete da vidite kolike posledice ove vrste rada
14 mogu da poš -- da budu i koliko je važno da detektujete sve
15 relevantne greške i da ih na odgovarajući način ispravite.

16 P. Hvala. U ovom predmetu -- prevodilačkoj službi je
17 naloženo da verifikuje tačnost transkripata tužilaštva
18 poboljšane i nepoboljšane audio snimke kodžite [sic] --
19 Kućijeve posete od 3. Septembra 2023, tako što će saslušati i
20 audio snimke i pročitati transkripte tužilaštva i istovremeno
21 i navesti ispravke ukoliko ih ima. Ovde se pozivam posebno na
22 odluku F745 koja je ukazala na paragraf 38, tj.

23 "Praksu koju je jezička služba i njihovi stručnjaci
24 razvila, da li ta praksa treba da nastavi da se koristi.
25 Jezička služba bi trebala da može da se pozove na forenzički

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 75

1 snimak i transkripte tužilaštva kako na albanskom, tako i na
2 engleskom, kao na deo procesa procene tačnosti ovih
3 transkripata na engleskom jeziku."

4 Dakle, u praksi je jezička služba saslušala audio snimke,
5 pregledala transkripte i bila u mogućnosti da obezbedi
6 prepravljene transkripte i za nepoboljšane audio snimke, i za
7 poboljšane Kuçijeve posete, uz nekoliko ispravki koje su
8 podvukli.

9 Volela bih da vam sad pokažem jedan od ovih dokumenata,

10 GĐA MENEGON: [Prevod] Gospođo sudska službenice, možete
11 li nam pokazati dokument prevodilačke službe 12-F866 [kao što
12 je prevedeno]. Hvala.

13 P. Ovaj dokument sadrži ispravke jezičke službe transkripta
14 tužilaštva nepoboljšanog audio snimka Kuçijeve posete od 3.
15 septembra 2023. Mi smo i jutros o tome pričali. Dakle, kada su
16 prvi put poslali -- ovi dokument je [kao što je prevedeno]
17 prevodilačkoj službi, odgovor je bio da ne mogu ništa da
18 transkribuju.

19 GĐA MENEGON: [Prevod] Tako da vas molim, molim službenicu
20 da pokaže fusnotu 2 na prvoj strani, pa ću vas zamoliti da to
21 u sebi pročitate. Dakle, fusnota 2, prosto da biste razumeli.

22 O. Futnota [sic] 2. Dobro. Pročitaću sada. Dakle, koristili
23 su samo originalne verzije, nepoboljšane.

24 P. Da, ali kada su ovo radili, rekli su da su pogledali samo
25 nepoboljšana [kao što je prevedeno] dokument.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 76

1 GĐA MENEGON: [Prevod] Sada vas molim da nam pokažete
2 stranu 67. Molim vas malo dole da pogledamo.

3 P. Piše:

4 "Nakon verifikacije albanskih transkripata, u poređenju
5 sa originalnim video snimcima, došlo je do neusklađenosti
6 između relevantnih delova audio snimka i transkripcije.
7 Albanska transkripcija trebalo je da se izmeni i dopuni..."

8 I videćete da su neke od isprava [sic] -- ispravaka
9 podvučene.

10 GĐA MENEGON: [Prevod] Molim vas da pogledamo stranu 72.

11 P. Tu piše: "Ovo odražava albanski original, a engleski
12 prevod bi trebalo izmeniti i dopuniti, da bi se čitao."

13 I videćete ovde neke od ispravaka [sic] -- koje su
14 podvučene.

15 GĐA MENEGON: [Prevod] I molim vas, samo polako siđite do
16 dna transkripta, tek da bismo videli koliko je ispravki.

17 SVEDOK: [Prevod] Znači samo ovi podvičeni [sic] -- ove
18 podvučene delove da pogledam, oni su jedini izmenjeni?

19 GĐA MENEGON: [Prevod]

20 P. Da. Hvala.

21 Dakle, da li je tačno da je prevodilačka služba u
22 ograničenom opsegu izmenila transkripte?

23 O. Dajte mi samo trenutak.

24 P. U redu.

25 O. U redu. Spremna si [sic] -- spremna sam.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 77

1 P. Dakle, u svetlu svega što smo videli, da li je tačno da
2 je prevodilačka služba načinila samo ogranič -- u ograničenom
3 opsegu ispravke transkripta tužilaštva?

4 O. Da. Čini se da je tek nekoliko podvučenih delova.

5 P. Po vašem mišljenju koji faktori mogu da objasne da kada
6 je tužilaštvo prvi put poslalo nepoboljšane transkripte
7 prevodilačkoj službi uz naš -- nakon našeg za -- zahteva,
8 ništa nisu mogli da prevedu, a potom uz pomoć transkripta,
9 izdali su popravljani transkript, potvrđuju [sic] --
10 potvrđujući većinu sadržaja transkripta tužilaštva?

11 O. Rado bih odgovorila na vaše pitanje, ali mislim da
12 postoji nekoliko stvari koje treba da kažem. Nisam sigurna da
13 li ćete me to kasnije pitati, no pribeležila bih --
14 pribeležila sam već, pa bih se sada osvrnula na to.

15 Što se tiče tekstualnog 'primovanja', ne znam da li je to
16 već rečeno, možda sam smela [sic] -- [kao što je prevedeno] s
17 uma, da li je ista osoba radila raniju verziju kao i ovu?

18 P. Nemamo informaciju o tome.

19 O. Nema informacija, da, ali bile bi relevantne. Bilo bi to
20 uputno znati. Kao što sam rekla ranije, uz svo poštovanje, ovo
21 nije valjano kontrolisan eksperiment. Bilo bi dobro da čitava
22 situacija bude na bolji način kontrolisala [sic] --
23 kontrolisana, svi -- sva lica koja vrše transkripciju, trebalo
24 bi da imaju slične sposobnosti.

25 O -- na osnovu svega što smo videli danas, prepoznamo

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 78

1 tekstualno 'primovanje'. Na neki način, to je obratna
2 situacija u odnosu na onu koju sam opisivala iz '90-tih, kada
3 je osoba prvo uredila tekst, a potom sačinila nezavisno
4 transkribovanje po vlastitoj odluci i zaključivši da je ovo
5 drugo bilo mnogo složenije. Ovde je obratno. Pokušali su da
6 trans -- da obave transkripciju nezavisno bez teksta, potom su
7 dobili tekst koji su mogli da slede.

8 P. Hvala. Da li je ovaj proces koji je sprovela prevodilačka
9 služba, povećava pouzdanost transkripta tužilaštva.

10 O. Izvesno ne. I volela bih da kažem par stvari ako se
11 slažete.

12 P. Da.

13 O. Da li su koristili finalnu, završnu verziju?

14 P. Verujemo da je ovo bila završna verzija, ona koju je na
15 usvajanje dalo tužilaštvo, ali u praksi, čini se da je to bilo
16 samo poslednja revidirana verzija, makar u naslovu dokumenta.
17 No, nemamo datuma. Ne znamo kada su napravljeni.

18 O. I -- neverovatno je da se ništa od te nesigurnosti ne
19 pojavljuje u ovom delu procesa, a u vezi sa licima koje su u
20 prevodilačkoj službi vršile trs [sic] -- transkripciju, no
21 naglasila bih, a ovo ponavljam, kažem s punim poštovanjem za
22 sve koji su bili uključeni, ovo je težak zadatak i puno je tu
23 bilo varijabila koja su sigurno bile u razmatranje, tako da
24 neverovatno da se te nesigurnosti ne odražavaju ovde.

25 Ono što je najvažnije je da je lako reći "aha, sa svim se

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 79

1 oni slažu sem sa ovih par podvučenih redova. To nam -- to može
2 ostaviti utisak da -- da su ovi ljudi seli i sami uradili ovaj
3 posao, proizveli bi nešto istovetno, što nije tačno. Čak i uz
4 relativno jasan audio snimak, gde dobijate slične verzije,
5 određene razlike u transkriptima morale bi postojati i u
6 prevodima. To smo videli i ranije sa onim drugim tekstovima
7 koje ste tražili ne od prevodilačke službe, već od drugih
8 nezavisnih organizacija, gde je postojao jasan audio snimak i
9 gde su svi imali sličan prevod. Prevodi su bili slični, ali ne
10 istovetni. Nikada ili izuzetno retko ćete dobiti potpuno
11 istovetne transkripte ili prevode teksta koji nije dobar --
12 dobrog kvaliteta. Dakle, činjenica da je ovo u toj meri
13 identično, gotovo da je protivna njenoj -- njihovoj
14 pouzdanosti sa moje tačke gledišta.

15 Pretpostavljam da je poslednje što bih rekla, jeste da
16 većina ljudi koji imaju praksu u ovoj oblasti transkribovanja
17 nerazgovetnih audio zapisa, jer svesni su 'primovanja'
18 pouzdanosti svega onoga o čemu smo govorili, oni bi verovatno
19 odbili da na takav način obave ovaj posao, jer bi sami znali
20 da to nije pravi način da se dobije pouzdana transkripcija.
21 Mislim da sam to navela u svom izveštaju. Opet, uz svo dužno
22 poštovanje, ali nedostatak svesti o toj vrsti poteškoća,
23 izazova o kojima smo danas razgovarali je po mom mišljenju
24 vrlo problematično.

25 P. Hvala. I moje poslednje pitanje. Pomenuli ste da kako

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Ispituje gđa Menegon

Strana 80

1 biste ocenili pouzdanost već sačinjenog transkripta, da bi
2 bilo potrebno da se sačini novi transkript, što bi uradili
3 novi prevodioci u procesu zasnovanom na dokazima. Moje pitanje
4 glasi: kako bi to bilo dokumentovano, taj proces zasnovan na
5 dokazima? Koje informacije bi trebalo da dobijemo da bismo to
6 ocenili?

7 O. Pa, mislim da smo to već prilično pokrili tokom
8 ispitivanja danas tokom prepodneva. Mislim da je svakako
9 potrebno da ljudi zaduženi za transkripciju imaju dokazanu
10 veštinu za taj posao. Takođe, da su zaštićeni od mogućeg
11 kontekstualnog 'primovanja' vezanog za taj predmet, što bi
12 moglo da ih navede na neke pogrešne zaključke, i zatim bi
13 trebalo da proces bude dokumentovan, barem iz moje tačke
14 gledišta, kao što sam ranije danas rekla, rukovodioci tog
15 posla možda bi to uradili nešto drugačije, ali svi bi želeli
16 da počnu od toga što bi imali najmanje dva nezavisna obučena
17 lica koja će raditi transkripciju audio zapisa bez ikakvih
18 informacija, znači kojene bi imali informacije, ili bi bilo
19 dokumentovano koje informacije su im date i šta je od njih
20 tačno zatraženo da urade. I onda bi mogao da bude izrađen
21 jedan konačni, finalni transkript, gde bi se napravila
22 razlika, koje su reči se sa sigurnošću mogu utvrditi, a koje
23 sa manjom sigurnošću.

24 I to bi bio primer toga što bih očekivala da vidim u
25 tome.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Young

Strana 81

1 P. Hvala.

2 GĐA MENEGON: [Prevod] Ja nemam daljih pitanja.

3 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Hvala, gđo Menegon. Imate li
4 nekih pitanja u ime drugih timova odbrane?

5 G. REES: [Prevod] Ne, hvala.

6 G. EDWARDS: [Prevod] Ne, hvala, časni sude. Samo bih za
7 zapisnik hteo da kažem sada kada već sam na nogama da kažem da
8 nam se g. Holmes pridružio i da prati zasedanje putem video-
9 konferencijske veze.

10 G. YOUNG: [Prevod] Ukoliko mogu, časni sude, zatražio bih
11 ipak da mi se razjasni nekoliko pitanja.

12 Unakrsno ispituje g. Young:

13 P. Ja sam branilac g. Fazliua, jednog od saoptuženih g.
14 Thačija.

15 Vi ste nam sasvim jasno danas rekli da, mada postoje
16 određeni vidovi obuke i treninga kao i najbolje prakse, može
17 se pretpostaviti da različita lica koja vrše transkripciju
18 rade na različite načine?

19 O. Da.

20 P. I ne postoji neki opšte prihvaćeni način rada u ovom
21 trenutku?

22 O. Da.

23 P. A, pretpostavljam da je pre više godina situacija bila
24 još gora nego što je danas?

25 O. Tako je. Da.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Young

Strana 82

1 P. Hvala. Vi ste rekli da ste vi u svom radu mogli da se
2 oslonite na pouzdane transkribere, koji su kako su
3 pretpostavlja dobro obučeni?

4 O. Da.

5 P. Dobro, tako je. Ja bih želeo da vas pitam nešto u vezi sa
6 dve teme. Prvo, kakav se proces koristi tokom samog
7 transkribovanja, kako bismo to razumeli mi u sudu, a siguran
8 sam da razumemo.

9 Dakle, da vidimo, koji su neki konkretni postupci ili
10 prakse koji se mogu primeniti. Idealno, da li se može reći da
11 lice koje obavlja transkripciju treba da bude dobro obučeno,
12 da ima iskustva sa dešifrovanjem i transkripcijom
13 nerazgovetnog govora i takođe pretpostavljam da nema pristupa
14 kontekstualnim informacijama?

15 O. Pa, ne bih nužno rekla da ne treba da ima pristup
16 nikakvim kontekstualnim informacijama

17 P. Ali, svakako to lice treba da bude zaštićeno od bilo
18 kojih informacija koje bi mogle da utiču na eventualnu
19 pristrasnost?

20 O. Da. I takođe bih nešto dodala. Pomenuli ste iskustvo. Ja
21 mislim da postoji razlika između iskustva i stručnosti, odn.
22 stručne ekspertize, tako da bih volela da vidim dokaz da oni
23 imaju određenu ekspertizu.

24 P. Dakle, to bi trebalo da stoji u njihovoj radnoj
25 biografiji, ili da je deo njihovog iskustva?

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Young

Strana 83

1 O. Pa, možda to ne bi bilo u njegovoj radnoj biografiji, jer
2 u zaist -- u stvari ne postoje nekakvi kursevi na koje možete
3 da idete kako biste dobili određene zvanje ili diplomu, ali
4 nešto što bi dalo nekog osnova da se zna da oni imaju takvo --
5 takva znanja.

6 P. Da. Dakle, pretpostavljam da biste želeli da možete da se
7 oslonite na proces transkripcije i da to bude sasvim validno.

8 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] G. Young i profesorka, molim vas
9 da samo pravite pauzu između pitanja i odgovora.

10 SVEDOK: [Prevod] Izvinjavam se.

11 G. YOUNG: [Prevod] Ja sam kriv. Hvala što ste nas
12 opomenuli.

13 P. Dakle, možemo da pretpostavimo da ukoliko bismo imali
14 neki idealni scenario, idealni primer bi mogao biti ovakav. Da
15 imate lice koje će vršiti transkripciju koje je dobro obučeno,
16 ima mnogo iskustva i nije uopšte povezano sa predmetom. Dakle,
17 ima distancu u odnosu na situaciju kojom se bavi?

18 O. U vezi sa istragom? Da.

19 P. Hvala. Ali, i pored toga, pretpostavljam da postoje drugi
20 slučajevi, drugi primeri procesa transkripcije. Po vašem
21 iskustvu, da li se nekada dešava da lice koje pokušava da
22 sačini transkript, u isto vreme dok sluša audio zapis, ima
23 pred sobom i neki prethodni prevod tog snimka?

24 O. Izvinite, nisam sigurna da sam vas razumela.

25 P. Izvinjavam se. Kada lice koje -- koje sluša audio zapis,

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Young

Strana 84

1 audio snimak, dakle taj tajno snimljeni snimak, dok sluša
2 audio snimak, u isto vreme ima pred sobom već prevedenu
3 verziju?

4 O. Mislite prevedenu ili transkribovanu?

5 P. Prevedenu, pošto je to prevedeno sa jednog jezika na
6 drugi.

7 O. Mislim da prvi korak treba da bude transkripcija na
8 originalnom jeziku i to je današnja glavna tema o kojoj danas
9 govorimo. Dakle, da bi se transkribovalo sa originalnog
10 jezika, onda ne treba da imate već postojeći transkript pred
11 sobom?

12 P. Pa, ne bi trebalo i da li se to nekad dešava?

13 O. Možda.

14 P. Da li bi to onda bila loša praksa?

15 O. Da.

16 P. A, pretpostavljam da bi onda bila još gora praksa ukoliko
17 to lice koje sluša audio zapis, već ima pred sobom postojeći
18 dokument koji nije to lice ni pripremilo nego neko drugi?

19 O. Pa, to je vrlo hipotetičko pitanje, pa nisam sigurna.

20 P. Ja ću to onda na pragmatičniji, konkretniji način da
21 formulišem. Neka lica koja transkribuju ili prevode su možda
22 obavila prvu transkripciju i onda pretpostavljam da se vraćaju
23 ponovo na to i opet se vraćaju, ali da li se nekada dešava, da
24 lica koja transkribuje za potrebe suda, transkribuje dokument
25 koji je transkribovao neki drugi čovek koji je prevodilac?

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Young

Strana 85

1 O. Pa, to je moguće. Ako sam vas dobro razumela, to bi bila
2 loša praksa, jer normalno bismo imali lice koje transkribuje
3 ili radi samo na osnovu audio zapisa. Dakle, na početku. Na
4 početku imate nezavisnog lica za transkripciju, a onda kasnije
5 to možda može da se upoređuje sa nečim drugim, ili da neko
6 upoređuje, ali u tom prvom trenutku, trebalo bi samo da se
7 zabeleži ono što se čuje.

8 P. Da li biste bili zadovoljni validnošću -- valjanošću sa
9 ovog procesa?

10 O. Bila bih zabrinuta ukoliko bi neko na taj način svoj prvi
11 transkript radio na osnovu nekog već postojećeg transkripta,
12 time ne bih baš bila zadovoljna.

13 P. U redu. Da li je u idealnim uslovima lice koje
14 transkribuje tekst, isto lice kao i prevodilac?

15 O. To je dobro pitanje. Po mom iskustvu, to je najčešće
16 slučaj, ali ja sam bolje upoznata sa nekim hipotetičkim
17 scenarijem kakav bi se odvijao u Australiji.

18 P. A, tako.

19 O. Ali, mislim da uvek skoro u svim slučajevima sa kojima
20 sam bila upoznata na bilo kom nivou, da je to bilo tako.

21 P. U Australiji?

22 O. Pa, čak i u Evropi.

23 P. Hvala. Da li ste se bavili nekim slučajem koji je imao
24 veze sa albanskim jezikom ranije?

25 O. Ne, nisam.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Young

Strana 86

1 P. Sada pokušavam da zamislim neki, u većoj meri idealni
2 scenario gde se koristi najbolja praksa a ne najgora. Da li bi
3 onda lice koje je prevelo tekst, gleda transkripte, možda neku
4 prethodnu verziju i sluša audio snimak, možda u isto vreme dok
5 sluša, može da gleda i video snimak uz audio snimak?

6 O. Da. To svakako može da se desi i vrlo često se dešava
7 danas. Nekad su ti video snimci podjednako lošeg kvaliteta,
8 nekad je video bolji.

9 P. Aha, dobro. Hvala. Da li bi se moglo reći da ukoliko
10 jedna od strana u postupku pred sudom koristi transkribovane
11 transkripte, treba da ima transparentnost, da pokaže
12 transparentnost u pogledu konkretnih procesa koji su korišćeni
13 da bi se izradili konkretni pojedinačni transkripti.

14 O. Da. Mislim da je potrebno da druga strana u postupku bude
15 uverena da je praksa zasnovana na dokazima. Ono što ne bih
16 volela da vidim, ne znam da li ste to imali na umu, ali čini
17 mi se da treba to da razjasnim. Nekad ljudi kažu "pa, treba
18 svaku moguću verziju predložiti sudu, svaki korak, kako bi oni
19 to mogli da ocene." Ali, ocenjivanje transkripta je samo po
20 sebi oblast koja zahteva određenu stručnost, i ja lično bih
21 lično volela da se forenzička transkripcija izradi na isti
22 način kao u drugim forenzičkim naukama, gde kontrola ocene
23 procene kvaliteta, predstavljaju deo procesa i na kraju ili ne
24 dobijete nikakav transkript, jer je previše teško i niko ne
25 može to na pouzdan način da transkribuje, ili imate pouzdan

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Young

Strana 87

1 transkript, jer to možete da ocenite, kao što se ocenjuju
2 tragovi baruta posle pucanja iz vatrenog oružja ili otisci
3 prstiju i svi drugi tipovi dokaza gde je potrebna određena
4 veština stručnjaka koji se time bavi i zasniva se na dokazima,
5 ideju o tome dobijate ako vam stručnjak kaže "pa, mislim da
6 ovaj barutni trag nije iz ovog komada vatrenog oružja, nego iz
7 nekog drugog. Dakle, to je nešto što se obično radi pred
8 sudom.

9 P. I vi biste rekli da je ovo jedna oblast nauke koja se
10 razvija i gde se teži da se postigne što bolji rezultat.

11 O. Da.

12 P. A, maksimalna transparentnost je od ključnog značaja, je
13 li tako kažete?

14 O. Pa, kao što sam rekla, mislim da nije nužno za sud, odn.
15 mislim da bi to moglo da izazove mnogo rasprave i mislim da je
16 važno da se podrazumeva određena mera odgovornosti.

17 P. Da. I u najmanju ruku, šta bi bila minimalna praksa koju
18 biste očekivali u datom slučaju. Da li biste očekivali da se
19 dokumentuje transkribovanje ili da lice koje se bavi
20 transkripcijom osim obuke i iskustva da makar da neku izjavu
21 ili nekako izvesti kakvim -- kako je tekao taj proces
22 transkripcije?

23 O. To bih očekivalo od lica koje je zaduženo da rukovodi tim
24 projektom, pre nego od individualnih lica koja su vršila
25 transkripciju, ali to je ono što sam napisala u izveštaju. To

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Young

Strana 88

1 bih očekivala, jer ukoliko bih utvrdila da tako nešto ne
2 postoji, onda bih pitala gđu Menegon, kao što sam je i pitala,
3 da li je tako nešto postojalo.

4 P. Hvala. I to biste očekivali za svaki transkript za koji
5 se sud oslanja, zar ne?

6 O. Pa, ne vidim zašto ne.

7 P. Hvala. Druga tema o kojoj sam hteo nešto kratko da vas
8 pitam, ne odnosi se na proces transkripcije, jer ste o tome
9 već govorili, već o licima zaduženim za transkripciju, pa ću
10 na to usmeriti svojih sledećih nekoliko pitanja.

11 Zašto je važno razumeti, koje lice je transkribovalo,
12 koji pojedinačni transkript?

13 O. Pa, to možda nije tako u svakom pojedinačnom slučaju, ali
14 ono što je važno, kao što sam čini mi se ranije već rekla je,
15 nije da svaki aspekt bude transparentan, bitna je opšta
16 odgovornost, a mislim da je uvek korisno da se pogleda kako se
17 stvari obavljaju u drugim odgovornim forenzičkim naukama.

18 Znači, možda se ne analizira svaki pojedinačni otisak prsta
19 ili -- ne -- odn. ne dovedete svakog analitičara zaduženog za
20 otiske prstiju, koga onda ispituujete o svemu redom, o sve --
21 svakoj proceduri koju je primenuo, jer imamo veru da imamo da
22 možemo da se oslonimo na odgovornost da oni koriste pouzdane
23 otiske prstiju i da je ta analiza u većini slučajeva pouzdana?

24 O. Da.

25 P. Dakle, čak i ukoliko nije neophodno znati konkretno *email*

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Young

Strana 89

1 ili identitet tog pojedinačnog lica, važno je znati kakvo oni
2 imaju prethodno znanje, obuku, stručnu spremu i iskustvo u
3 vezi sa transkripcijom?

4 O. Da. Ja uvek kažem, odn. rekla bih da iskustvo nije tako
5 važno kao stručnost, da li oni mogu da urade taj posao. Dakle,
6 mi imamo neke vrlo stroge standarde, imamo li ih, pa u stvari
7 ih nemamo i ne pridržavaju se svi toga sasvim konzistentno i
8 savršeno u svakom trenutku, ali oni postoje kao neki ideal i
9 imamo ljude koji obavljaju tu praksu koji su obučeni,
10 testirani i imamo metode koji su zasnovani na dokazima i
11 ažurirani na osnovu ispitivanja.

12 P. Možemo pretpostaviti da u nekim naukama, očigledno
13 naučnici, stručnjaci rade tako da njihov rad ocenjuju njihove
14 kolege iz iste struke. Da li je to nešto što mislite da bi
15 moglo da važi za forenzičku transkripciju koja se odnosi na
16 lingvističke materijale?

17 O. Pa, u ovom polju je to prilično sporan koncept to da
18 kolege nešto ocenjuju. Ja bih se vratila prosto na odgovornost
19 koja je zasnovana na dokazima i tome slično.

20 P. Ali, ocena od strane kolega može da se obavlja i na licu
21 mesta na različite načine. Neki su bolji, neki su gori. Treba
22 razumeti ko su lica koja su zadužena za transkripciju, a deo
23 toga je svakako da se verifikuje da li su oni nezavisni i
24 neutralni. Nije li tako?

25 O. Da, baš tako.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Young

Strana 90

1 P. Dobro. Dakle, hoćete da budete sigurni da je to lice,
2 pojedinačno lice koje obavlja transkripciju nema direktne veze
3 sa istragom ili sa predmetom za koje je povezana
4 transkripcija.

5 O. Hoćete da budete sigurni da oni nisu ni na koji način
6 zainteresovani, nemaju interesa za to kakav će biti ishod
7 suđenja?

8 P. A, možete pretpostaviti da to može da se utvrdi na osnovu
9 ispitivanja, ili ako pogledate kakva je njihova radna
10 biografija na mnogo načina?

11 O. Pa, mi to sve vreme radimo sa puno lica koja se vrše --
12 koja se bave transkripcijom i sa prevodiocima.

13 P. Ali, ako pretpostavimo gledajući radnu biografiju, da je
14 očigledno da je neko lice, da nema dokaza da su povezani sa
15 samim predmetom, da li bi vas takođe brinulo ukoliko bi to
16 lice dugotrajno radilo za razne organe tužilaštva u prošlosti,
17 i da se onda od takvog lica traži da sačini transkript spornog
18 tajnog audio zapisa.

19 O. Pa, to pitanje je donekle hipotetičko. Ja moram reći da
20 ja nisam nikad radila na nekom sličnom predmetu ranije,
21 razumem da su ulozi veoma visoki, ali nisam siguran da bih
22 mogla da vam dam dobar odgovor na to pitanje. Uopšteno
23 govoreći, rekla bih definitivno želite nezavisnost, kako i u -
24 - u odnosu na mnoge druge stvari.

25 P. Hvala. Ja ću kod toga stati. Hvala najlepše.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Proceduralna pitanja

Strana 91

1 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] G. Admiraal.

2 G. ADMIRAAL: [Prevod] Časni sude, mislim da je izjava
3 profesorke vrlo jasna, tako da nemam daljih pitanja.

4 GĐA MENEGON: [Prevod] Časni sude, ja sam propustila da
5 ponudim na usvajanje jedan dokument, a to je dopunsko
6 obaveštenje tužilaštva po pravilu 103 i njegovi prilozi, što
7 sam citirala tokom glavnog ispitivanja, iznela sam neke brojke
8 svedoku u vezi sa brojem razgovora ko -- kojima su
9 prisustvovali ili su ih prevodili prevodioci tužilaštva, a to
10 je povezano sa ovim audio zapisima iz pritvorskog objekta, pa
11 bih to ponudila na usvajanje i da dobiju oznaku MFI. Dakle,
12 taj podnesak tužilaštva u vezi sa tajnim snimcima je F906, a
13 dva priloga koja sam pomenula, to su prilozi 2 i 3 uz taj
14 podnesak.

15 [Konsultacije Sudije pojedinca i sudskog
16 službenika]

17 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Gđo Menegon, u pitanju je
18 podnesak, zar ne?

19 GĐA MENEGON: [Prevod] Da, to je podnesak, ali ja
20 predlažem da se to ponudi kao dokaz, jer je u prošlosti
21 tužilaštvo takođe ponudilo neke druge dokumente, a to smo
22 radili i mi nevezano za svedoke. Ja bih rekla da je to
23 usvojeno u spis, naročito ti pril [sic] -- treba da bude
24 usvojeno u spis, naročito prilozi, jer oni sadrže neke
25 precizne informacije o tome koji je prevodilac prisustvovao

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 92

1 kom razgovoru, ali to nisu prosto neke -- neke činjenična
2 pravna izjašnjenja, ali ja ću se osloniti na vas. Mislim da je
3 samo važno da možemo da se na to oslonimo u našem završnom
4 podnesku.

5 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Ako bih mogao samo da predložim,
6 možda je prikladno da sastavimo spisak svih dokumenata za koje
7 se traži da imaju oznaku, da su obeleženi za identifikaciju, i
8 da onda u jednog istoj odluci bude rešeno pitanje svih tih
9 dokumenata posle završetka svedočenja svedoka, pa bih onda
10 predložio da to rekapituliramo sve te dokumente koji su
11 predloženi za -- da budu obeleženi za identifikaciju, tako da
12 to pošaljite sekretarijatu i onda ćemo po tome postupiti.

13 GĐA MENEGON: [Prevod] Hvala.

14 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] G. Hafetz, izvolite.

15 G. HAFETZ: [Prevod] Hvala.

16 Unakrsno ispituje g. Hafetz:

17 P. Dr Fraser, slažemo se i vi i ja, da tajno snimljeni --
18 tajno snimljeni -- napravljeni snimci sadrže -- mogu da sadrže
19 važne dokaze, zar ne?

20 O. Da.

21 P. I vi ste to prihvatili u brojnim člancima koje ste
22 pisali. Je li tako?

23 O. Da.

24 P. I vi ste rekli da zakonito pribavljeni tajni snimci, mogu
25 da dostave važne informacije u kojima se iznosi -- u kojima se

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 93

1 navodi ko su govornici, daju informacije i iznose priznanja
2 koja se ne bi iznela otvoreno u sudnici?

3 O. Da.

4 P. Vi ste to napisali 2017. godine, kada ste pisali članak u
5 vezi sa jednom pogrešnom osudom.

6 Da li se toga sećate?

7 O. Ja se ne sećam tačno tog konkretnog članka, ali jesam
8 rekla nešto u tom smislu.

9 P. 2018 u julu ste napisali u pravos [sic] -- u *Judicial*
10 *Officer's Bulletin*, "tajni snimci potencijalno pružaju važne
11 forenzičke dokaze, snažne forenzičke dokaze, u kojima sudovi
12 mogu da čuju priznanja, koja se ne bi dala javno." Dakle,
13 snimci mogu da sadrže važne dokaze za sud i strane. Je li
14 tako?

15 O. Da.

16 P. To je vaše životno delo, zar ne?

17 O. Pa, ne znam, ali to je svakako nešto na čemu radim.

18 P. Vi ste direktor centra Univerziteta u Melburnu koji se
19 bavi ovim pitanjem, zar ne?

20 O. Da.

21 P. I vi ste napisali više od dvadeset članaka na tu temu?

22 O. Da.

23 P. Sudovi imaju procedure koje imaju za cilj da se osigura
24 tačnost transkripata tajno napravljenih snimaka. Je li tako?

25 O. Da.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 94

1 P. Imaju li ih i na [sic] -- u Australiji?

2 O. Da.

3 P. I ovaj sud ima procedure koje imaju za cilj da se osigura
4 tačnost transkripata i preвода koji se dostavljaju sudijama,
5 je li tako?

6 O. Da. Tako nešto i očekujem.

7 P. Vi ste dobili podnesak u kojima su oni navedeni. Je li
8 tako?

9 O. Da.

10 P. Kada kažete da to očekujete, vi to zapravo znate?

11 O. U redu.

12 P. Odgovor je "da" ili "ne" koji možete dati?

13 O. Da. To sam pročitala, ako mislite na politiku vezano za
14 jezičku, za politiku jezika, zaboravila sam ime, ali to jesam
15 pročitala.

16 P. Odluka o radnom jeziku?

17 O. Da.

18 P. Oni su vam to dali. Thačijeva odbrana vam je to dala, zar
19 ne?

20 O. Da.

21 P. Takođe su vam dali odluku ovog sudijske u vezi sa zahtevom
22 za vršenjem verifikacije, je li tako?

23 O. Da.

24 P. Takođe ste dobili podnesak F00745, ne očekujem da se
25 sećate tačne reference tog podneska, a to je odluka sudijske po

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 95

1 zahtevu odbrane, da se dostavi pojašnjenje i da se ponovo
2 ispita proces verifikacije u ovom predmetu?

3 O. Kao što ste rekli, ja ne znam tačan broj itd, ali da li
4 ima neki naziv kog bi se prisetila?

5 P. Naziv je odluka po zahtevu odbrane za pojašnjenje i
6 ponovno preispitivanje.

7 O. U redu. Da.

8 P. I to je navedeno kao dokument koji ste primili, tako da
9 možemo pretpostaviti da ste ga pročitali?

10 O. Da.

11 P. Zato što materijal koji navodite na prvim svedocima svog
12 izveštaja je materijal kojim ste se služili za pisanje
13 izveštaja. Je li tako?

14 O. Da. Dokumenti koje sam tu navela su dokumenti koje sam tu
15 pročitala.

16 P. Iz glavnog ispitivanja i na osnovu vašeg izveštaja i
17 vaših članaka, shvatam da se vi možda ne slažete sa nekim od
18 nekih od postupaka koji se primenjuju u ovoj instituciji i u
19 drugim institucijama, ali slažete se da namera iza tih pravila
20 i procedura je da se osigura tačnost transkripta i prevoda
21 koji se dostavljaju sudiji. Je li tako?

22 O. Da.

23 P. Između ostalog, vi ste kritični u pogledu procedure kad
24 se vrši forenzička transkripcija kod vas u Australiji, je to
25 što oslanjanje na odbranu koja osporava tačnost transkripta je

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 96

1 nešto što je problematično po vašem mišljenju?

2 O. Slažem se u smislu da odbrana treba da ima određenu ulogu
3 u tom smislu, ali ponekad odbrana ima suviše veliku ulogu u
4 smislu da osporava.

5 P. A, oslanjanje na odbranu da osporovi [sic] -- da ospori
6 transkript, je upravo deo kritike koju vi upućujete, zašto
7 moraju postojati mere zaštite, mehanizmi zaštite?

8 O. Da.

9 P. Između ostalog, kažete da optuženi u krivičnim postupcima
10 ponekad ne raspolažu sofisticiranim ili adekvatnim načinom
11 pregledanja transkripata i snimaka, kako bi osporili njihovu
12 tačnost?

13 O. Da. Ja bih rekla da se mahom tako dešava, čak više nego
14 ponekad.

15 P. I vi ste rekli da pregledanje transkripata je zadatak
16 koji je toliko složen, da prevazilazi mogućnosti mnogih
17 optuženih, je li tako?

18 O. Da.

19 P. Ali, ne svih?

20 O. Nisam sigurna u čemu je razlika između mnogih i svih, ali
21 svakako najmanje mnogih.

22 P. Doktore, vi ste rekli tako. To nisu moje reči. Vi znate
23 koja je razlika između mnogih i svih?

24 O. Da. Znam. Slažem se sa vama da ne mogu da kažem svi, ali
25 u najmanju ruku mogu da kažem neki. Vi ste rekli makar neki.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 97

1 P. U redu. U slučaju da imamo optuženog koji nema dovoljna
2 materijalna sredstva, to bi bio problem za njega?

3 O. Da.

4 P. Ili ukoliko optuženi recimo ne može da čita?

5 O. Da. Bilo bi mu jako teško.

6 P. I još jedna kritika koju upućujete je da optuženi i
7 njihovi branioci možda nemaju dovoljno vremena niti resursa da
8 na odgovarajući način pregledaju audio snimke i transkripte,
9 kako bi pokrenuli pitanje njihove tačnosti?

10 O. Delimično, zato što nemaju vremena i resursa, a delimično
11 i zbog svega onoga o čemu smo ranije danas govorili. Nije
12 idealna situacija dostaviti potencijalno netačne transkripte i
13 nadati se da će se utvrditi gde je netačnost, jer sam rekla da
14 je pregledanje transkripta nešto što nije lako.

15 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Izvinjavam se što vas prekidam,
16 prošlo je sat i po vremena. Moramo sada da napravimo pauzu.

17 Molim da se svedok izvede iz sudnice.

18 Napravićemo profesore pauzu od 15 minuta.

19 [Svedok privremeno napušta sudnicu]

20 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] G. Hafetz, dakle imaćemo pauzu
21 od 15 minuta i nastaviti sa radom u 15:15h i onda ćemo raditi
22 do 4 [16:00h].

23 G. HAFETZ: [Prevod] Hvala, časni sude. Razumem.

24 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Hvala.

25 Pretres se prekida.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 98

1 --- Pauza u 15:00h

2 --- Nastavak sa radom u 15:19h

3 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Molim da se svedok uvede u
4 sudnicu.

5 [Svedok nastavlja svedočenje]

6 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Nastavićemo do 4 [16:00h].

7 Nemamo još puno do kraja današnjeg dana.

8 Izvolite, g. Hafetz.

9 G. HAFETZ: [Prevod] Puno hvala, časni sude.

10 P. Pozdravljam vas, profesore. Pročitaću vam ponovo
11 poslednje pitanje, kako bih vam onda postavio dodatno pitanje.
12 Odnosilo se na konkretno pitanje resursa i vremena odbrane za
13 pregledanje transkripta.

14 Vi ste rekli:

15 "Delimično im [nejasno] nedostaje vremena i resursa,
16 delimično treba imati u vidu sve ono o čemu smo danas
17 govorili. Nije idealno govoriti potencijalno netačan
18 transkript i nadati se da će se utvrditi gde su netačnosti,
19 jer kao što smo rekli, nije lako pregledati postojeći
20 transkript."

21 Je li tako?

22 Jedna od poteškoća koje ste naveli su resursi. Je li
23 tako?

24 O. Da.

25 P. A, druga poteškoća za optužene je dovoljan broj

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 99

1 odgovarajućih advokata il -- odn. resursi advokata odbrane, je
2 li tako?

3 O. Da.

4 P. Zatim je još jedna poteškoća da li je materijal
5 dostavljen na nejasan ili na neorganizovan način, je li tako?

6 O. Da.

7 P. I to ste upravo rekli pred -- pred gornjim domom 2025, je
8 li tako?

9 O. Moguće, da.

10 P. I mislim da ste rekli pred Gornjim domom da je upravo to
11 slučaj u predmetima gde su resursi odbrane u potpunosti gotovo
12 iskorišćeni za -- i da oni nemaju zapravo sredstava za fo --
13 analizu foren -- forenzičku analizu audio snimaka. Da li sam
14 to dobro preneo?

15 O. Da.

16 P. Vama je poznato da je jedan od optuženih u ovom predmetu
17 bivši predsednik zemlje?

18 O. Da.

19 P. I da ima više članova,iskusnih članova pravnog tima.

20 O. Pretpostavljam.

21 P. I vi nekoliko njih poznajete, je li tako?

22 O. Da.

23 P. Takođe vam je poznato da snimci u kojima je reč o ovom
24 predmetu, odbrana ima od februara 2025, je li tako?

25 O. Da.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 100

1 P. I on zapravo ima snimke, zapravo još od 2020 i [kao što
2 je prevedeno] te snimke iz 2023. godine -- [ispravka
3 prevodioca] vama je poznato da on ima te snimke od drugog dela
4 od 2023, zapravo?

5 O. Da.

6 P. I vi ste dobili makar nekoliko njih, audio snimaka od
7 nekoliko minuta, je li tako?

8 O. Da.

9 P. I vi ste ih organizovali pod datumom posete, je li tako?

10 O. Da.

11 P. I videli ste da ste [kao što je prevedeno] organizovani
12 po datumu i da onda imate odlomke od pet minuta. Je li tako?

13 O. Da.

14 P. Ali, to nije ono što ste vi rekli da -- kada ste govorili
15 o tome da odbrana nema dovoljno sredstava ili dovoljno vremena
16 da pregleda snimke?

17 O. Da.

18 P. Ja sam vas pre par minuta pitao o značaju toga da se
19 stvari obave kako treba, je li -- tako sam to rekao, je li
20 tako?

21 O. Da.

22 P. Danas ste tokom glavnog ispitivanja da je proces
23 prevodilačke službe ovde bio eksperiment. Da li se toga
24 sećate?

25 O. Mislim da sam govorila o tome kada je gđa Menegon dala

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 101

1 snimke ljudima pre toga. Mislim da nisam rekla da je to
2 eksperiment.

3 P. Mislim da ste rekli da to nije dobar eksperiment, ali
4 mogu da pronađem transkript. Da li se toga sećate?

5 O. To ne bi bio dobar eksperiment.

6 P. Ali, to uopšte nije zapravo eksperiment, to je zapravo
7 proces koji je vođen, je li tako?

8 O. U redu.

9 P. Ali odgovor molim da bude "da" ili "ne". Vi ste tačno
10 rekli na strani 71 transkripta "to i nije dobro kontrolisan
11 eksperiment, ali to nije eksperiment, to je proces
12 verifikacije ovoga suda."

13 O. Nisam sigurna da se slažem sa time, ali prihvatam.

14 P. Ali, ja vas pitam da nam objasnite. Da li smatrate da je
15 proces suda verifikacije eksperiment koji je izvršen?

16 O. Izvinjavam se, ali ne znam kako da odgovorim na ova
17 pitanja.

18 P. Ali, vi ste rekli da to nije dobro kontrolisan
19 eksperiment, pa me interesuje šta ste time hteli da kažete,
20 jer čini mi se da se vi zapravo ne slažete sa time i da to
21 zapravo nije eksperiment?

22 O. Ali, vi kažete da je to bio sastavni deo sudskog procesa,
23 a ja sam shvatila da je to nešto što je gđa Menegon uradila
24 kao nekakav eksperiment, kako bi videla šta će se desiti, ako
25 od tih nezavisnih lica zatraže da transkribuju snimak.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 102

1 P. Izvolite, završite odgovor.

2 O. Završila sam.

3 P. Ja verujem, a i ako treba prikazaćemo transkript, stranu
4 71, gđa Menegon vas je pitala za proces verifikacije
5 prevodilačke službe suda, koji je obuhvatio procese o kojima
6 ste vi nadugačko govorili.

7 O. Aha, razumem. Sad vas razumem. Da.

8 P. I vi ste rekli to nije dobro kontrolisan eksperiment. Da
9 li me pratite?

10 O. Da, ali mislim da sam govorila o ranijem, kada nismo
11 znali koje su kvalifikacije prevodilaca.

12 P. U redu. Kada vi kažete da nešto nije dobro kontrolisan
13 eksperiment, vi zapravo tada uopšte niste govorili o radu
14 prevodilačke službe ovog suda, zar ne?

15 O. Prevodilačka služba suda je uradila sa onim završnim
16 verzijama -- je izvršila verifikaciju koju je tražio sudija, a
17 pre toga su obavljene stvari na inicijativu gđe Menegon. To su
18 različite stvari, koliko ja vidim.

19 P. Dakle, vi ne kažete da ono što je prevodilačka služba
20 radila u ovom predmetu je bilo kakav eksperiment?

21 O. Ne.

22 P. Bilo dobro kontrolisan ili ne?

23 O. Ono što je prevodilačka služba radila je da je izvršila
24 pregled postojećeg transkripta i to nije bio eksperiment. Ono
25 što je gđa Menegon radila, je da je ona uradila eksperiment,

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 103

1 šta će se desiti ako nezavisnih -- lica koja vrše
2 transkripciju zatraže da pogleda materijal.

3 P. U redu, razumem. Tokom glavnog ispitivanja ste upitani
4 takođe o licima koja su transkribovala u ovom predmetu i
5 unosila komentare u pogledu zvukova koje su čuli. Da li se
6 toga sećate?

7 O. Da.

8 P. I vi lično ste vršili transkripcije, zar ne?

9 O. Da.

10 P. I to u nekim krivičnim postupcima?

11 O. Da.

12 P. Jedan od tih predmeta je bio predmet Eastman.

13 O. Ja nisam radila prvobitne transkripte, već sam komen --
14 davala komentara na postojeće transkripte.

15 P. Izvinjavam se što sam pogrešno sročio pitanje. Vi ste
16 pregledali audio snimak, odn. poslušali audio snimak i izneli
17 mišljenje o tom snimku i transkriptima. Je li tako?

18 O. Da.

19 P. Kada je sud rezimirao vaše zaključke u tom predmetu, a
20 referenca za strane u postupku i sud je SPOE00410930 do
21 410961, a to je 2018ACTSC186. To je način kako se vodi sudska
22 evidencija u Australiji?

23 O. Da.

24 P. U tom slučaju, sud je rezimirao nekoliko observacija koje
25 ste izneli, a u vezi sa brojnim snimcima, o čemu ću malo

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 104

1 kasnije, kao tzv. tabulatori -- pod tabulatorima.

2 O. Tako je. Tako su numerisali snimke.

3 P. Sud je ustanovio da ste među ost -- između ostalog naveli
4 da je jedan od snimaka se -- je pokrivao u pozadinske zvuke
5 sportskog komentara na televiziji ili radio. Na snimku je bilo
6 dosta šumova i drugih zvukova koji su se mešali sa govorom i
7 bilo je više trenutaka šaputanja koje je bilo moguće protum --
8 protimač [sic] -- protumačiti. Pritužbi na birokratski proces,
9 mada je bilo daleko od jasnog.

10 Čini mi se da ste vi to naveli kada je u pitanju ova
11 konkretna situacija?

12 O. Da.

13 P. Bilo vam je to primetno i jasno. Da li je tačno?

14 O. Da. Bilo mi je čujno i vidno. Da.

15 P. Bili ste u stanju da odredite na snimku da je reč o
16 određenoj vrsti pritužnog govora.

17 O. Da.

18 P. Takođe ste radili na predmetu Michaela Clarka, zar ne?

19 O. Da.

20 P. I izdali ste izveštaj u vezi s tim predmetom u martu
21 2014?

22 O. Da.

23 P. U redu.

24 G. HAFETZ: [Prevod] Izneću kasnije broj tužilaštva. To je
25 u našoj -- našem sledu vezanom za prezentaciju.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 105

1 P. Dakle, u trideset seu [sic] -- u tom izveštaju na 37
2 stranica, profesorka Fraser, i sami ste naveli da su neki od
3 audio snimaka, da se na njima čulo -- televizijski komentar
4 fudbalske utakmice, muškarci koje govore, komentarišu
5 fudbalsku utakmicu i neke teme koje su vezane za televiziju, a
6 potom ste dalje od mikrofona čuli šaputanje na hitan, tajnovit
7 način, ta -- a druga osoba koja je bila bliža mikrofona je
8 povremeno komentarisala sa "mhm".

9 O. Da.

10 GDA MENEGON: [Prevod] Izvinite što prekidam, svaki put
11 kada se pozovete na ovakve dokumente, da se pozovete na broj
12 dokumenta i stranicu. To mi treba za -- kako bih komplitala
13 [sic] -- zapisnik.

14 G. HAFETZ: [Prevod] Naravno. Brojevi su SPOE00412606, pa
15 do 416245. To je materijal na stranicama 23 od 30 [kao što je
16 prevedeno] -- na stranici 23 od 37, što ćete videti u gornjem
17 desnom uglu dokumenta. Dakle, profesorka Fraser, vi same [sic]
18 ste -- sami ste mogli da -- da -- da preslušate ovaj snimak u
19 vezi sa fudbalskom utakmicom i temama vezanim za televiziju i
20 da čujete gde su osobe, govornici u odnosu na mikrofona, kao i
21 taj hitan način na koji govore. Da li je tako?

22 O. Da.

23 P. Ranije su vas pitali o temi okretanja stranica, šuškanje
24 papira. Da li se toga sećate?

25 O. Da.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 106

1 P. Ispravite me ako grešim. Ja sam to razumeo, tako da
2 kažete da skram [sic] -- transkripcija koju čitate prevazilazi
3 ono što bi lice koje vrši transkripciju trebalo ili moglo da
4 urade kad su naveli da se recimo -- da -- da neko okreće
5 stranicu. Da li sam u pravu?

6 O. Da. To bi bio jedan od primera.

7 P. Ranije, a u vezi s tim odgovorom, naveli ste da se čulo
8 prevrtanje stranica. Da li je tako?

9 O. Da.

10 P. Sećate li -- sećate li se?

11 O. Da.

12 P. Da budem precizan, koliko sam razumeo šta ste rekli iz
13 transrkipta na strani 45, "transkripti i prevodi više polažu u
14 ono što je na papiru nego što je na adio [sic] -- audio
15 snimku?"

16 O. Da. U nekim slučajevima, da.

17 P. Jedan od slučajeva je bio prevrtanje stranica. Je li
18 tako?

19 O. Da.

20 P. "U vašem izveštaju ste pomenuli kao pitanje tumačenje
21 različitih zvukova, okretanje stranica recimo, što prevazilazi
22 ono što može da se čuje sa audio snimka?"

23 O. Da.

24 P. Ako se vratimo na ove primere Eastmana i Clarka, gde ste
25 vi bili posmatrač i tumač ovih snimaka, uključujući i tu -- tu

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 107

1 -- tu tajnu nameru, to ste mogli da zaključite iz audio
2 snimka. Je li tako?

3 O. Da.

4 P. To je bilo moguće zaključiti. Je li tako?

5 O. U redu.

6 P. "Da" ili "ne"?

7 O. Da.

8 P. Zvuk šuškanja papira na snimku, po vašem mišljenju je
9 nešto što bi moglo objektivno da se izvuče iz audio snimka.

10 O. U redu. Da.

11 P. Da. U nekim slučajevima znači šuškanje papira je
12 objektivno čujno.

13 O. Ne sviđa mi se taj izraz objektivno čujno, ali reći ću
14 da.

15 P. Koje reči biste vi kojima ste skloniji, a ne "objektivno
16 čujno" ili "objektivno moguće," objektivno zaključiti ili
17 izvući?

18 O. Morala bih ponovo da se osvrnem na ovo i da razmislim još
19 jednom.

20 P. Samo da budem jasan. Vi ne dovodite pod znak pitanja, da
21 je lice koje je vršilo transkripciju za tužilaštvo u ovom
22 slučaju, moglo da jasno čuje i zapiše u sas [sic] -- u
23 transrkriptu da je postojao zvuk šuškanja papira na jednom od
24 ovih tajnih -- tajno načinjenih snimaka?

25 O. Da.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 108

1 P. I to je čulno bilo u brojnim snimcima.

2 O. Da.

3 P. Okretanje stranica je nešto drugo, možda specifičnije. Da
4 li to hoćete da kažete?

5 O. Da.

6 P. Ali, ako pokušavamo da vidimo da li je uopšte postojao
7 papir u toj prostoriji, da li je korišćen tokom razgovora,
8 onda bi bilo korisno znati, da li je bilo objektivno -- da li
9 je moguće objektivno zaključiti da je neko šušкао papirom u
10 toj situaciji?

11 O. Da.

12 P. Postavio bih par pitanja u vezi sa šaputanjem.

13 O. U redu.

14 P. U vašem izveštaju vezanom za ovaj predmet, napominjete da
15 "U nekim delovima glasovi su do -- dovoljno glasni da
16 očekuju da je sadržaj čujan obučanim slušaocima koji poznaju
17 jezik -- [kao što je prevedeno]"

18 O. Da.

19 P. Da budem jasan, ovo se nalazi na stranici 17 izveštaja.

20 Potom kažete, da:

21 "I u drugim delovima se čuje tih ili š [sic] -- govor --
22 tih govor ili šapat koji je nerazumljiv čak i iskusnom
23 slušaocu..."

24 O. Da.

25 P. Šaputanje na tajno načinjenom snimku, jeste nešto što

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 109

1 ljudsko biće može lako da prepozna?

2 O. Da.

3 P. Nije neophodno da osoba nužno govori jezik osobe koja
4 govori, da zaključi da je reč o šapatu?

5 O. Da. Da zaključi da je reč o šapatu? Da.

6 P. Većina ljudi koji dobro čuju, mogu da prepoznaju ako se
7 govori šapatom. Da li je tako?

8 O. Da.

9 P. U ovom slučaju, u audio snimku koji ste preslušali, bili
10 ste u mogućnosti da zaključite da je reč o šapatu, iako ne
11 govorite albanski?

12 O. Da.

13 P. Sposobnost slušaoca da razume ono o čemu se šapuće, da li
14 u živom razgovoru ili u onom koji je snimljen tajno, zavisi od
15 nekoliko faktora. Da li je tako?

16 O. Izvinite, čini mi se da niste završili pitanje.

17 P. Jesam.

18 O. Šta je onda pitanje?

19 P. Da li -- da li je sp -- da li sposobnost osobe da
20 prepozna da li je reč o šapatu, bez obzira da li je u
21 direktnom govoru [sic] -- govoru ili kada se tajno snima, je --
22 zavisi od više faktora.

23 O. U redu. Nisam sigurna koliko faktora vam je potrebno da
24 razumete da neko šapuće. Da.

25 P. Izvinite, nisam mislio da pitam za broj. Mislim, da li

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 110

1 ovo zavisi od više od jednog faktora?

2 O. Nisam upoznata sa specifičnim faktorima koje imate na
3 umu, ali da.

4 P. Pitaću vas o tome. Jedan faktor je intenzitet ili
5 glasnost šaputanja, je l' tako?

6 O. Mislím da to ima više veze sa kvalitetom glasa.

7 P. Ali, kada govorimo o jačini govora, to bi mogao biti --
8 biti faktor u odruđ [sic] -- određivanju da li je reč o
9 šapatu.

10 O. Mogu zamisliti scenario gde je šaput glasniji nego običan
11 glas.

12 P. Samo pitam da li je to fakto [sic] -- faktor. Postoje
13 različiti nivoi glasnosti šapata, zar ne?

14 O. Da. Na sudu sam i neko -- ali, ali -- čovek -- tako da
15 nećemo sad da -- da, ne želimo da se neko žali

16 P. Ali, postoji tihi šapat i glasan šapat.

17 O. Mislím da je "šapat" definisan na -- tipom vibracije
18 glasnih žica koje mu daju određeni zadihan kvalitet.

19 P. Postoje različiti nivoi jasnoće šapata?

20 O. Da.

21 P. Još jedan faktor je da se odredi šta je rečeno kada neko
22 šapuće i da se to odvoji od pozadinske buke, zar ne?

23 O. Da.

24 P. Što je više te pozadinske buke, to je teže da se odredi
25 šta se šapuće?

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 111

1 O. Uopšteno govoreći, da.

2 P. Ukoliko se ljudi preklapaju, to je dodatni faktor, zar
3 ne?

4 O. Da.

5 P. I tu je problem ako se to preklapanje desi?

6 O. Da.

7 P. Još jedan faktor je sposobnost govornika da razume jezik.
8 Je li tako?

9 O. Definitivno znači.

10 P. Onaj koji govori, kome je albanski maternji jezik može
11 lakše da razluči šaputanje koje se dešava na snimcima koje ste
12 vi dobili, je li tako?

13 O. Da.

14 P. Zapravo, mnogo je veća muku [sic] -- mogućnost da se u
15 tom slučaju izvuku informacije, zar ne?

16 O. Da.

17 P. Čak i kvalitet šaputanja?

18 O. Ne znam za to.

19 P. Ne znam da li s -- vi možete da govorite kao -- kao onaj
20 ko govori albanski?

21 O. Kvalitet šaputanja, ne znam. Ne razumem šta time mislite.
22 Čujnost, razumljivost, odgovor. Ne svi govornici -- nisu svi
23 govornici određenog jezika dovoljno vešti u dešifrovanju
24 nejasnog audio snika [sic] -- s -- snimka, ali onaj ko govori
25 jezik je u boljoj poziciji od onog ko ga uopšte ne govori. Ne

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 112

1 znam šta mislite da kažete kad kažete kvalitet šaputanja. Ako
2 mislite na sadržaj onoga što se šapuće, da li je ljutit ili
3 miran šapat, nisam sigurna o čemu govorite.

4 P. Biću precizniji.

5 O. Hvala.

6 P. Govornik koji -- kome je albana -- kome je albanski
7 maternji jezik, on će lakše da kategoriše deo albanskog --
8 snimka na albanskom, nego što ste vi recimo u mogućnosti, na
9 primer.

10 O. Ovo je tema kojom smo se bavili. Naša teza je
11 pretpostavka da ljudi kojima je to maternji jezik jesu u
12 stanju da procene sadržaj audio snimka koji je lošeg
13 kvaliteta, ali nisu svi oni koji govore recimo engleski jezik
14 kao maternji jezik, da razumeju šta se govori na snimku --
15 audio snimku koji je nejasan. No, istina je da je sposobnost
16 da se govori jezik preduslov da se razume sadržaj audio s [sic]
17 -- audio snimka, bez obzira da li je reč o šaputanju ili ne.

18 P. Ne mislim samo na -- na sadržaj, već na one tri
19 kategorije koje ste naveli.

20 O. Sposobnost da se razume sadržaj je deo onoga što vam
21 omogućava uopšte da razlučite ove tri katege [sic] --
22 kategorije.

23 P. Profesorke [kao što je prevedeno] Strejžer [sic] -- [kao
24 što je prevedeno] na stranicama 17, 18, i 19 vašeg izveštaja
25 pominjete [sic] -- vaše korišćenje *ChatGPT*-ja. Mislim na dnu

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 113

1 sedamnaeste i na vrhu osamnaeste stranice. Razlog zbog koga
2 ste koristili *chatGPT* je u svrhu kategorizacije uzoraka audio
3 snimka, jer vi pošto ne govorite jezik, niste bili u stanju da
4 to uradite sami. Da li je tako?

5 O. Ne u potpunosti. Bila sam u mogućnosti da donesem
6 određene procene u tom pravcu, ali u pravu ste. Definitivno je
7 prednost da se govori jezik. To ne dovodim u pitanje, ali ono
8 što oklevam da kažem jeste da je dovoljno da budete govornik
9 jezika, da vam je to maternji jezik, kako bi se dobila --
10 dobila pouzdano tumačenje. Postoje različite dimenzije i ovo
11 je težak zadatak -- nije dovoljno samo razumeti sadržaj audio
12 snimka. Želim da budem precizna u odgovorima, jer nisam tačno
13 -- nisam sigurna u kom pravcu idemo.

14 P. Dozvolite profesorka Fraser, da ja odredim gde idemo.
15 Samo odgovarajte na pitanje -- prof [sic].

16 O. Ja dajem sve od sebe da učinim šta treba, ali nastojim da
17 budem što preciznija u odgovorima, jer će me možda sutra neko
18 citirati. Dajem sve od sebe -- od sebe.

19 P. Povuciću pitanje koje sam postavio -- bih želeo ponovo
20 da ga postavim, kako bismo bili sigurni da smo pricuzn [sic] -
21 - pre -- precizni.

22 O. Hvala. Zamoljeni smo da usporimo.

23 P. Znate li koju verziju *chatGPT5 Whisper* ste koristili?

24 O. Da. Onu koja je u tom trenutku bila najnovija. Ne sećam
25 se tačno koju.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 114

1 P. Ne sećate se koji model *Whisper-a* ste koristili.

2 O. Mislim, nisam -- ne mislim da je to model *Whisper-a*.

3 *Whisper* je platforma gde onda birate manje, srednje, velike
4 modele i ja sam koristila najveći koji tamo postoji.

5 P. Kada je to tačno bilo, jer postoji vremenski razmak
6 između vašeg trenutka kada ste primili materijal i izdali
7 odgovor?

8 O. Ne sećam se tačnog datuma.

9 P. Sećate li se da ste koristili program na onlaj [sic] --
10 *online* verziju programa, ili ste ga *download-ovali* najpre?

11 O. Imala sam dve verzije, *online* verziju i onu koju radi na
12 mom kompjuteru i mislim da sam koristila obe.

13 P. U koju svrhu ste koristili obe?

14 O. Samo da vidim da li su slične ili različite.

15 P. Da li su bili slične ili različite?

16 O. Za neke slične, za neke različite.

17 P. Kako različite?

18 O. Ne sećam se. Nisu smisaono tumačili audio snimak.

19 P. I ni *online* ni *offline* verzija nisu davale neki smisao?

20 O. Da. Jednostavno su bile lo [sic] -- manje s -- nedovoljno
21 smisaone i jedna i druga?

22 O. Da.

23 P. Da li se sećate ko je o -- koje verzije ste koristili?

24 O. Jedino čega se sećam je da sam koristila najnovije
25 verzije tog dana, ali se datuma ne sećam.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 115

- 1 P. Da li znate da li je ovo bio model OpenAI?
- 2 O. Da.
- 3 P. Znači, otišli ste na *OpenAI Whisper website*?
- 4 O. Ne.
- 5 P. Gde ste otišli?
- 6 O. Kroz programe koji imaju pristup, kroz otvoren AI.
- 7 P. Koji su to programi?
- 8 O. Radije to ne bih obelodanjivala.
- 9 P. --
- 10 O. Da. Oni su vlasnik.
- 11 P. Ali, doktorka Fraser --
- 12 O. Pa, nisu oni, ali ja se osećam kao da su u pitanju lični
- 13 podaci o tome koje programe koristimo. Ukoliko časni sud želi
- 14 od mene, ja ću to reći, ali mislim da to nije važno. To su
- 15 prosto modeli *whispera* kojima imate pristup preko *ChatGPT-ja*.
- 16 P. Ja ću vam postaviti još par drugih pitanja, pa će vam
- 17 možda biti zašto je to važno, a onda ću vas zamoliti da
- 18 odgovorite.
- 19 O. U redu.
- 20 P. Profesorka, da li biste se složili da je vaše korišćenje
- 21 *Whisper* u okviru *ChatGPT-ja* bilo važno za vaš izveštaj?
- 22 O. Pa, mislim da to nije bilo baš veoma važno. To je
- 23 predstavilo samo ilustraciju.
- 24 P. Ali, vi ste se oslonili na tu ilustraciju, da biste
- 25 izvukli zaključak u svom izveštaju, zar ne?

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 116

1 O. Da.

2 P. U stvari, vi se suštinski oslanjate na to, zar ne?

3 O. Pa, morala bih da pogledam šta sam rekla.

4 P. Pa, da to pokažemo na ekranu.

5 O. Imam ja taj izveštaj ovde kod sebe.

6 G. HAFETZ: [Prevod] Da pokažemo na ekranu ovako napamet
7 mi se čini da je strana 17, ta koja mi je potrebna, ali daću
8 vam i ERN broj.

9 SVEDOK: [Prevod] To je onda neki drugi zaključak.

10 G. HAFETZ: [Prevod] ERN je sledeći: DHT1201286 do 0130.
11 To u stvari jeste 17. Strana, pa pri dnu .72.

12 O. Dobro.

13 G. HAFETZ: [Prevod] Možemo li to da prikažemo na ekranu,
14 molim.

15 SUDSKI SLUŽBENIK: [Prevod] Samo da kažemo za zapisnik da
16 je u pitanju dokument sa oznakom MFI 1D00136.

17 G. HAFETZ: [Prevod] Hvala. Ali, za ono što mi je sada
18 potrebno, ja ću to samo nazivati "Izveštajem profesorke
19 Fraser" ako je to u redu. Ako sada pogledate to ovaj donji
20 deo, tu je podnaslov "Ocena potrebna za eksterni kontekst
21 prilikom razumevanja ovog audio snimka."

22 O. Da.

23 P. Ta ocena da postoji potreba za eksternim kontekstom je od
24 osnovnog značaja za zaključak koji ste izveli u svom
25 izveštaju. Je li tako?

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 117

1 O. Da, tako je.

2 P. Dobro. U prvom pasusu, kao što se tu kaže u tom odlomku,
3 pošto vi ne govorite taj jezik i niste imali pristup
4 slušaocima koji imaju veštinu vezanu za albanski jezik, vi ste
5 onda ocenili razumljivost audio snimka, tako što ste ga
6 preslušali, odn. ubacili ste ga u taj instrument za
7 transkripciju putem veštačke inteligencije. I prva rečenica
8 tog odlomka, koja je osnovna za vaš izveštaj, počinje sa
9 činjenicom da ste koristili *ChatGPT*. Je li tako?

10 O. Tako je.

11 P. A na kraju ovog pasusa, vi kažete da je to
12 "Samo bio pokušaj da se oceni, u kojoj meri su
13 kontekstualne informacije potrebne da bi se transkribovao ovaj
14 audio zapis?"

15 O. Da. Ali va -- takođe skrećem pažnju na to, da sam taj
16 komentar izneo na osnovu kvaliteta audio zapisa, ali se slažem
17 sa time što ste rekli.

18 P. U belešci sa pripremnog razgovora od pre nedelju dana,
19 tokom pripremnog razgovora sa odbranom, sećate li se toga?

20 O. Da.

21 P. Vi ste im rekli, kada su vas konkretno pitali za ovo, da
22 je vaša ocena ograničena, zato što ne znate albanski jezik. Je
23 l tako?

24 O. To je tačno. Mislim da sam to rekla i u izveštaju.

25 P. Slažemo se oko toga. Ako sada pređemo na vrh 18. strane

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 118

1 je sledeće: vaše korišćenje *ChatGPT 5* programa za ovu ocenu,
2 gde ste bili ograničeni u sastavljanju izveštaja, to je bilo
3 od suštinskog značaja za vaš izveštaj?

4 O. Da.

5 P. Zato vas pitam, koju verziju ili verzije programa ste
6 koristili?

7 O. Verziju 5.

8 P. Rekli ste mi da tu postoje neki lični razlozi ili pitanje
9 vlasništva?

10 O. Ne, ne. Nije to druga verzija programa *Whisper*, već su to
11 programi koji koriste *Whisper* i pristupaju mu preko *ChatGPT-*
12 *ja*.

13 P. Profesorka, ja vas samo vrlo jednostavno pitam, kako ste
14 tačno ispitali ove odlomke audio zapisa?

15 O. Koristila sam programe koje inače lično koristim na svom
16 kompjuteru. Ima puno drugih stvari, to nije nužno ovo, što je
17 takođe deo *ChatGPT-ja* i ja onda ne moram da unosim određene
18 fajlove u *ChatGPT*.

19 P. Da bi se razumeo kvalitet tog programa i pitanje koji je
20 to tačno program je od suštinskog značaja da bi se razumelo
21 kako on radi, zar ne?

22 O. Pa, ja ne bih to zaista tako rekla, jer ja se nisam
23 detaljno bavila time. Samo sam htela da pokažem kakva razlika
24 postoji sa jasnim audio snimkom i kako je bilo slučaj sa audio
25 zapisom iz ovog predmeta.

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Poluzatvorena sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 119

1 P. Ja ću vas opet pitati koji ste program ili programe
2 koristili, koji softver. Dobro, ja vas uveravam da to nije
3 imalo nikakvog uticaja na korišćenje *ChatGPT*-ja.

4 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Pre nego što budemo rekli nešto
5 dalje, zamolio bih da pređemo na zatvoreno zasedanje.

6 SVEDOK: [Prevod] Da li to znači da ja treba da napustim
7 sudnicu?

8 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Izvinjavam se, ja sam se
9 pogrešno izrazio. Mislio sam na poluzatvoreno zasedanje, a vi
10 gospođo ne morate da napustite sudnicu, možete da ostanete tu
11 gde ste.

12 SVEDOK: [Prevod] U redu.

13 [Poluzatvorena sednica]

14 [Tekst sa poluzatvorene sednice izbrisan]

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Poluzatvorena sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 120

1 [Tekst sa poluzatvorene sednice izbrisan]

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

Specijalizovana veća Kosova – Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Poluzatvorena sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 121

1 [Tekst sa poluzatvorene sednice izbrisan]

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25 [Javna sednica]

Specijalizovana veća Kosova - Osnovni sud

Svedok: Helen Fraser (Javna sednica)
Unakrsno ispituje g. Hafetz

Strana 122

1 SUDSKI SLUŽBENIK: [Prevod] Časni sude, sada smo na javnom
2 zasedanju.

3 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Profesorka Fraser, time je vaše
4 svedočenje zaključeno, ali samo za danas. Ponovo ćete doći u
5 sudnicu, molim vas sutra ujutru u 9:30h. Preko noći, pošto
6 napustite sudnicu, molim vas da ni sa kim ne razgovarate o
7 svom svedočenju i očekujemo da vas ponovo vidimo ovde sutra
8 ujutru.

9 SVEDOK: [Prevod] Hvala, časni sude.

10 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Hvala vama.

11 [Svedok napušta sudnicu]

12 SUDIJA GOSNELL: [Prevod] Da li ima nekih pitanja u vezi
13 sa rasporedom, ili drugih pitanja koje treba da postavite pre
14 nego što prekinemo sa radom za danas?

15 Ako nema, hvala najlepše, onda se vidimo svi sut --
16 ponovo sutra u 9:30h ujutru.

17 A sada prekidamo sa radom.

18 --- Sednica se završava u 16:01 časova.

19

20

21

22

23

24

25